

BOZKURT-LOTUS DENİZ KAZASI,
BOZKURT LOTUS DAVASI VE ADLİYE
VEKİLİ MAHMUT ESAT (BOZKURT) BEY'İN
ULUSLARARASI HUKUKTAKİ BÜYÜK
ZAFERİ

Şule Sevinç KİŞİ*

ÖZET

2 Ağustos 1926 tarihinde Midilli yakınlarında Türk bandıralı Bozkurt vapuru ve Fransız bandıralı Lotus vapurunun çarpışmasıyla meydana gelen deniz kazasında Bozkurt vapuru batmış ve sekiz Türk mürettebatının ölümüyle sonuçlanmıştır. Bu çalışmada olayın yaşandığı sürecin bütün aşamaları ile birlikte dönemin kamuoyunun duygu ve düşüncelerini yansıtmak üzere deniz kazasına yol açan Türk ve Fransız kaptanların Türk adliyesince yargılanması, olayın Türkiye ile Fransa arasında uluslararası hukuk krizine yol açması, sorunun Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na taşınması ve Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt)'un çabalarıyla Türkiye lehine çıkan sonuç dönemin basını ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgelerle özgün bir şekilde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bozkurt-Lotus Davası, Lotus Meselesi, Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt), Lahey Uluslararası Daimi Adalet Divanı, Türk-Fransız İlişkileri.

GİRİŞ

Kuşadalı Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in 1927 yılında uluslararası hukukta genç Türkiye Cumhuriyeti'ne kazandırdığı ilk büyük zaferin konusu olan "*Bozkurt-Lotus Davası*" ya da Lahey Daimi Adalet Divanı'nda isimlendirildiği şekliyle "*Lotus Meselesi*"ne dair akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu konuda Türkçe ilk temel kaynak, bizzat Mahmut Esat Bey tarafından hazırlanan ve Osmanlıca olarak 1927 yılında Ankara Türk Ocakları Matbaası tarafından basılan "*Lotus Davasında Türkiye Fransa Müdafaları*" adlı kitaptır. Bu eser, 2003 yılında Mustafa Balcıoğlu-Enver Bozkurt-M. Akif Kütükçü-Yasin Poyraz tarafından Latin harflerine çevrilerek "*Bozkurt-Lotus Davası*" başlığıyla, 60. ölüm yıldönümünde Mahmut Esat Bozkurt'un anısına hazırlanmış bir kitap olarak yayımlanmıştır.¹ Bozkurt-Lotus davasına Hukuk Fakültelerinde okutulan

* Dr, Ege Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Görevlisi.

“Devletler Hukuku” veya “Milletlerarası Hukuk” kitaplarında örnek dava olarak yer verilmesinin yanı sıra, doğrudan bu davaya ilişkin olarak hazırlanan bilimsel makaleler de konuya hep kapitülasyonlar, Lozan Anlaşması’nın adli hükümleriyle ilişkili olarak uluslararası hukuk ve ceza hukuku açısından yaklaşmışlardır. Bu konuda doğrudan doğruya Bozkurt-Lotus davasına ilişkin yazılmış makalelere örnek olarak; Durmuş Tezcan’ın “*Bozkurt Lotus Davasının Uluslararası Hukuktaki Önemi ve Yeri*”², Mustafa Balcıoğlu ve Mehmet Akif Kütükçü’nün, “*Cumhuriyet’in Uluslararası Hukuk Alanındaki İlk Başarısı: Bozkurt-Lotus Davası*”³ ve Alper Ersaydı’nın, “*Bozkurt-Lotus Davası ve Genç Türkiye’nin Hukuksal Yetkinliği*”⁴ adlı çalışmaları verilebilir. Bu çalışmaların ortak noktası; kısaca olayı özetledikten sonra Lahey Adalet Divanı’ndaki mahkeme aşaması ve ortaya çıkan sonucun hukuki olarak değerlendirilmesinden ibarettir. Şimdiye kadar bu konuda yapılan hiçbir çalışmada dönemin basınından veya arşiv belgelerinden yararlanılmadığı görülmektedir. Bu eksikliği gidermek ve dönemin Türk kamuoyunun duygu ve düşüncelerini geniş alıntılarla yansıtmak adına bu çalışmada; 2 Ağustos 1926 tarihinde Midilli açıklarında Bozkurt-Lotus vapurlarının çarpışması ve Bozkurt’un batması ile oluşan ölümlü deniz kazasından itibaren olayın yaşandığı sürecin bütün aşamaları ile birlikte deniz kazasına yol açan Türk ve Fransız kaptanların Türk adliyesince yargılanması, olayın Türkiye ile Fransa arasında uluslararası hukuk krizine yol açması, sorunun Uluslararası Daimi Adalet Divanı’na taşınması ve Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt)’un çabalarıyla Türkiye lehine çıkan başarılı sonuç dönemin basını ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nde yer alan belgelerle özgün bir şekilde ele alınacaktır.

A. Bozkurt-Lotus Deniz Kazası

¹ **Bozkurt Lotus Davası**, Yay. Haz: Mustafa Balcıoğlu-Enver Bozkurt-M. Akif Kütükçü ve Yasin Poyraz, Ankara 2003.

² Bkz. Durmuş Tezcan, “*Bozkurt Lotus Davasının Uluslararası Hukuktaki Önemi ve Yeri*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C: II, S: 4-5, 1994-1995, s. 267-274.

³ Bkz. Mustafa Balcıoğlu-Mehmet Akif Kütükçü, “*Cumhuriyet’in Uluslararası Hukuk Alanındaki İlk Başarısı: Bozkurt-Lotus Davası*”, **Cumhuriyet’in 80. Yılına Armağan**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2004, s. 87-104.

⁴ Alper Ersaydı, “*Bozkurt-Lotus Davası ve Genç Türkiye’nin Hukuksal Yetkinliği*”, **Tarih Okulu**, Ocak-Nisan 2010, S: VI, s. 33-43. Ersaydı’nın bu çalışması; örneğin İstanbul’da mahkemenin davaya “*28 Ağustos*” yerine 29 Ağustos’ta başladığı, Cumhuriyet gazetesinden “*Necmettin Sadak*”tan alıntı yaparken ismi “*Necmettin Sadık*” olarak vermesi gibi bazı ifade hataları içermektedir.

2 Ağustos 1926 tarihinde Midilli açıklarında Fransız bandıralı Lotus vapuruyla çarpışan Türk bandıralı Bozkurt vapuru sekiz mürettebatıyla birlikte batmıştır. Batan Bozkurt'un süvarisi ve kurtarabildiği mürettebatıyla birlikte Fransız vapuru 3 Ağustos 1926'da İstanbul'a gelip demir atmıştır. Kaza haberi basına ilk olarak "Bozkurt Battı" başlığı altında çok kısa ve sıradan bir haber olarak 5 Ağustos 1926'da yansımıştır. 4 Ağustos tarihli Anadolu Ajansı (AA) kaynaklı haberde "Türk bandıralı Bozkurt vapuru evvelki gece Midilli limanı açıklarında Mesajeri Maritaym⁵ (Messageries Maritimes) Kumpanyası'nın Lotus vapuruna çarpmış, birkaç dakikada batmıştır. Mürettebatından 10 kişi Lotus tarafından kurtarılmış ise de diğerlerinin tahliyesi mümkün olamamıştır" bilgisi verilmiştir.⁶ Ertesi günkü haberde ise deniz kazasına ilişkin "Bozkurt'un Garkı Etrafında" başlığı altında "Midilli civarında Bozkurt vapurunun batmasına sebebiyet veren Mesajeri Kumpanyası'na mensup Lotus vapuru süvarisiyle kaza gecesi nöbetçi bulunan kaptanı ve ikinci kaptan müddeiumumî tarafından isticvap edilmişlerdir. Bozkurt vapurunun sahibi de ayrıca Lotus süvarisiyle Mesajeri Maritaym Kumpanyası aleyhine 120.000 liralık bir protesto keşide ederek bu meblağın 24 saat zarfında tediyesini talep eylemişlerdir. Bu yüzden Lotus vapurunun hareketine müsaade edilmemiştir. Tahkikatın hitamina kadar vapura haciz vazedilmesi ihtimali vardır" bilgisi verilmektedir.⁷

5 Ağustos 1926'da savcılığın kazanın oluş biçimi ile Bozkurt vapurunun batması hakkında yaptığı incelemelerden dolayı Lotus vapurunun İstanbul limanından hareketi kısa bir süreliğine ertelenmiştir. Ancak kazada Bozkurt vapurunu batıran Lotus vapurunun acentesi mahkemenin bu konuda vereceği karara uyacağına dair kefalet verdiği için vapurun 6 Ağustos gecesi hareketine müsaade edilmiştir. Yine 6 Ağustos'ta savcı Lotus'un süvarisi ile kaza gecesi nöbetçi bulunan iki dümenciyi sorgulamıştır. Savcılık inceleme sonucunda kaza esnasında Lotus vapuruna kumanda etmekte olan Üçüncü Kaptan Jean Demons ile Bozkurt süvarisi Hasan Kaptan'ı tevkif etmiştir ve bunlar yargılanmaları tamamlanıncaya kadar tutuklu kalacaklardır. Bu sırada kazaya karışan her iki gemi sahipleri karşılıklı olarak birbirlerini protesto etmiştir. Bozkurt sahibi Lotus süvarisi

⁵ Bu çalışmada yabancı isimler verilirken yararlandığımız kaynakta okunuşuyla yazıldığı halini kullanmayı ve ismin ilk geçişinde yazılış şeklini de parantez içinde vermeyi tercih ettik.

⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 5 Ağustos 1926 s. 2.

⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 6 Ağustos 1926 s. 2.

ile Messageries Maritimes Acentesi aleyhine 120.000 liralık bir protesto göndermiş ve bu meblağın 24 saatte ödenmesini talep etmiş, buna karşı Messageries Maritimes Acentesi de Bozkurt sahibini protesto etmiştir.⁸

Deniz kazasının oluş biçimi ve Bozkurt'un batması hakkında Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin özel muhabiri kazaya karışan gemi kaptanları ile yolcularla yaptığı temas ve incelemelerde kazanın detaylarını ayrıntılı olarak gazetesine bildirmiştir. Özel muhabirin verdiği bilgilere göre; eski bir Rus gambotu olan Bozkurt vapurunun yük hacmi 1.200 ton, sürati 10 mildir. Sigortasızdır. Vapur beş Türk'e aittir. Ticaret-i Bahriye Sicili'nde Niki Bey'in tasarrufu altında kayıtlıdır. Bozkurt 1925 yılında da Gülnihal vapuruyla Ayastefanos'un önünde çarpışmış, bir aralık başka bir yerde karaya oturmuştur. Vapur, Ali İhsan Paşa tarafından kiralanmıştır. 1 Ağustos 1926 Pazar günü saat 19 buçukta kömür yüküyle Kuruçeşme önünden Mersin'e doğru hareket etmiştir. Çarpışma Midilli açıklarında vuku bulmuş, Bozkurt batmıştır. Çarpışmadan dolayı Lotus'un baş tarafının ancak boyalarının bir kısmı aşınmıştır.

Batan Bozkurt vapurundan kurtulanlarla ölenlerin isimleri şunlardır:

Kurtulanlar: Süvari Hasan Kaptan, çarkçıbaşı Halil, ikinci çarkçı Nizamettin, güverte lostromosu Kıbrıslı Salih Abdullah, makine lostromosu Asaf Efendilerle tayfadan Mustafa, Gerzeli Hacı Kadir, Mehmet bin İzzet, Arslan bin Mehmet, Mustafa İbrahim. Bunlardan Kıbrıslı Salih Abdullah Efendi adeta delirmiş, perişan bir vaziyettedir.

Ölenler: İkinci kaptan Hasan, tayfadan Sinoplu İsmail, ateşçi Gerzeli Ahmet, Arap İbrahim, Hakkı, Gerzeli Hasan, kamarot Büyük Limanlı Osman ve vapurdaki kömürlerin nakline nezaret eden emekli bahriye kaymakamı Ada'da sakin Tahsin Efendilerdir.

Bozkurt vapurunun süvarisi olup mucize kabilinden kazadan kurtularak İstanbul'a gelen Hasan Kaptan, kazaya dair şunları anlatmıştır:

"2 Ağustos'ta Çanakkale Boğazı'ndan geçtik. Pazartesi günü saat 18'de Fener adasının önünde idik; Midilli'nin Sığı ve feneri istikametini tuttuk. Biraz sonra güneş batmıştı. Deniz rakid (durgun) ve hava sakindi. Hafif bir mehtap vardı. Rü'yet (görüş) mümkündü. Bizzat ben vardiyada idim. Sığı fenerine takriben 3-4 mil yaklaşmıştık. Tam saat 23'de burun tarafından gelen ve sancak (sağ) tarafımıza isabet eden müteharrik bir ışık gördüm.

⁸ "Bozkurt Vapurunun Garkı Mesulleri", **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1926; "Bozkurt Vapurunun Batması Meselesi", **Ahenk**, 7 Ağustos 1926.

Dürbünle bakarak aşağıdan bir vapurun gelmekte olduğunu anladım. Vapurun yeşil fenerini gördüğüm zaman artık şüphem kalmadı. O vapurun da bizim yeşil fenerimizi görmesi lazımdı. Karşıdan gelen vapurla borda bordaya yani bir hizaya geldiğimiz zaman aramızda takriben iki mil mesafe vardı. Böylece bila-hadise geçip gidecektik. Fakat tam bu anda meçhul bir vapurun birden bire sancak baş omuzluğu istikametinde üzerimize istikametini değiştirerek bütün süratle geldiğini gördüm.

Bir müsademe olacağını anlamakta gecikmedim. Derhal iki düdük çalarak meçhul vapura iskeleye (sol) gelmesini ihtar ettim. Fakat hiç aldırın olmadı.

Vapur 18 mil süratle üzerimize geliyordu. Önünden Bozkurt'un 5-6 mil süratle kaçmasına zaman ve imkân kalmamıştı. Meçhul vapurun baş tarafı birden bire Bozkurt'un sancak tarafına kazan istikametinden çarptı. Müsademe o kadar şiddetli olmuştu ki, Bozkurt derhal ikiye ayrıldı. Ben son ana kadar köprü üzerinde kumanda mevkiinde idim. Biran içinde kendimi müsademenin şiddetinden denizde buldum.

Bir saat denizde bocaladım. Nihayet bize çarpan vapurun indirdiği tahlisiye sandalı tarafından kurtarıldım. O anda bayılmışım. Gözlerimi açtığı zaman kendimi Bozkurt'u batıran vapurun hastanesinde buldum.”⁹

Uzun süre denizde kalan Hasan Kaptan 41 derece yüksek ateşle hastalanmıştır. Hasan Kaptan'la birlikte kurtulan ve İstanbul'a gelen batan Bozkurt'un çarkçıbaşı Halil Efendi de faciayı şöyle anlatmıştır:

“Ben kendi kamaramın önünde oturuyordum. Süvari iki düdük çaldı. Ben bundan önümüzde gemi olduğunu anladım. Belki manevra yaparız diye makine başına indim. Aradan bir dakika geçmemişti ki, yukarıda gürültüler ve dehşetli bağrışmalar koştı.

Ne yapıyorsun, dur! Bindiriyorsun, gelme, iskele yap! İlh.

Süratle ambar kapağının yanına kadar gittim, dehşetli bir müsademe hissettim, müthiş bir çattırtı oldu. Ancak iki adım daha attım, kendimi denizde buldum. Bir saat kadar denizde kaldıktan sonra artık takatim kalmadığı bir sırada kurtarıldım.”¹⁰

Özel muhabirin izlenimlerine göre Bozkurt vapurunun kurtulan süvarisi ve tayfası, Lotus vapurunun vardiyasında çarpışma esnasında ya acemi veyahut sarhoş birinin bulunduğu kanidirler. Bunlar, bu zatın Bozkurt süvarisinin vapuru iskele tarafına alması için düdükle verdiği işareti

⁹ ““Hadiseye Dair Muhabirimizin Gönderdiği Tafsilat””, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1926.

¹⁰ ““Hadiseye Dair Muhabirimizin Gönderdiği Tafsilat””, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1926.

yapyanlış anladığına veyahut iskele kumandası yerine sancak kumandası verdiğiine hükmetmektedirler. Bunlar ayrıca kazadan sonra denizde üç cenaze görüldüğünü ve bunların çıkarıldığını söylemişlerdir.

Bozkurt vapurunu batıran ve Messageries Maritimes Acentesi'nin büyük vapurlarından biri olan Lotus vapurunun süvarisi de kazayı şöyle anlatmıştır:

“Müsademe gecesi saat tam 23.30'da Midilli adasına doğru geliyorduk. Ben kamaramda idim. Vardiyada nöbetçi kaptan bulunuyordu. Birdenbire vapurun alabanda sancak (dümenin sonuna kadar sağa çevrilmesi) ettiğini hissettim. Derhal kamaramdan çıktım. Bu anda bir vapurun önümüzde 'Lotus'a' 5 amud (direk) bir vaziyette bulunduğunu gördüm. Makineye koşarak tornistan kumandasını vermekte gecikmedim. Fakat aradaki mesafe pek azdı ve müsademe gayrikabil içtinap bir hale gelmişti. Önümüzdeki vapurun sancak tarafına şiddetle çarptık. Bu çarptığımız vapur iki parça oldu ve on dakikada battı. Derhal tahlisiye sandallarını indirttim ve batan vapur mürettebatından on kişinin hayatını kurtardım.

Bundan sonra bir saat kaza mahallinde kalarak sandallarla etrafi araştırdık. Denizde kimseyi bulamadık; hareket ettik. Denizden topladığımız batan vapur mürettebatını Lotus'un hastanesinde taht-ı tedaviye aldırđım, bunlara elbise verdik. Lotus'ta seyyahlar vardı. Bunlar kazazedelere verilmek üzere 200 dolar teberru ettiler, Lotus taifeleri de aralarında bir miktar para topladılar. Bu paraları yarın liman idaresine takdim edeceğim.”¹¹

Çarpışma esnasında Lotus'un vardiyasında bulunan nöbetçi kaptan Jean Demons da çarpışmanın meydana geliş şeklini şöyle anlatmıştır:

“Midilli'ye doğru gelirken sancak tarafımızda beyaz bir fener gördüm. Bu karşıdan gelen bir geminin direğindeki sideron feneri idi. Dürbünle bakınca kırmızı bir fener daha gördüm. Karşıdan bir vapur geldiğine kani oldum. Lotus'un da kırmızı fenerini karşıdan gelen vapurun görmesi için rotayı değiştirdim ve sancak alabanda kumandasını verdim. Bu sırada öteki vapurun biraz evvel gördüğüm kırmızı fenerini kaybetmiştim. Birkaç dakika sonra müsademe vuku buldu...”¹²

Her iki gemi kaptan ve mürettebatının verdiği bu bilgilerden; Bozkurt ve Lotus vapurlarının birbirlerini fark ettikleri mesafenin çok yakın

¹¹ ““Hadiseye Dair Muhabirimizin Gönderdiği Tafsilat””, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1926.

¹² ““Hadiseye Dair Muhabirimizin Gönderdiği Tafsilat””, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1926.

olması nedeniyle telaş ve panikten kaynaklanan tam bir basiret bağlanmasının gerçekleştiği, her iki gemide kazayı engelleyecek çabaların yetersiz kaldığı ve Bozkurt vapurunun batması ile sekiz mürettebatının ölümüyle sonuçlanan kazanın kaçınılmaz hale geldiği anlaşılmaktadır.

B. Türk Adliyesinde Bozkurt-Lotus Davasının Görülmesi

Deniz kazasında ölenlerin aileleri tarafından açılan dava üzerine Türk adliyesi çarpışma esnasında Bozkurt gemisine kumanda eden Türk vatandaşı Hasan Kaptan ile Lotus gemisinin kaptan köprüsünde vardiyada bulunan Fransız vatandaşı Jean Demons haklarında cezai takibat başlattı.

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki ön duruşma 28 Ağustos 1926'da gerçekleşmiş, 11 Eylül'deki duruşmayla yargılama sürecine başlanmış, 13 Eylül'de Mösyö Demons ve Hasan Kaptan mahkemece toplanmış olan bilirkişi komisyonu huzurunda izahatta bulunmuşlardır. Bu arada Ağır Ceza Mahkemesi 12 Eylül'de geç vakit vuku bulan müracaatı üzerine Kaptan Demons'un 6.000 lira nakdi kefalet karşılığında tahliyesine karar vermiştir.¹³

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin özel muhabiri Selami İzzet'in bildirdiğine göre Lotus Kaptanı Demons'un tahliyesi şu şekilde gerçekleşmiştir:

Mösyö Demons'un yargılanmasına karar verildiği zaman bir tahliye dilekçesi vermiş, İstanbul Savcısı Fuat Hulusi Bey bu dilekçeyi Demons'un tahliyesinin uygun olacağından bahisle Dördüncü İstintak Dairesi'ne havale etmiştir. Fakat Sorgu Hâkimi Bey bir Türk vapurunun batmasıyla sekiz Türk'ün ölümüne sebebiyet veren kaptanlardan hiç birinin tahliye edilemeyeceğini iddia etmiş ve dilekçeyi reddetmiştir. Daha sonra sorun mahkemeye intikal etmiş, Mösyö Jean Demons tekrar bir tahliye dilekçesi vermiştir. Bu dilekçe de mahkeme başkanı tarafından reddolunmuştur. Verilen ret kararında, "*Tahliye istidası Heyet-i Fenniye'nin istimalıyla vaziyetin inkişafına taalluken hala reddedilmiştir*" şeklinde gerekçe gösterilmiştir. İşte bu ret sebebinin dikkate alan Mösyö Jean Demons 12 Eylül'ü beklemiştir. Yani cumartesi günü mahkemede Heyet-i Fenniye toplanıp da vaziyet biraz anlaşılmaya başlayınca Fransız kaptan tekrar dilekçe vermiş kendisinin tahliyesini, yargılanmasının tutuksuz olarak yürütülmesini talep etmiştir. Mahkeme başkanlığı bu dilekçeyi İstanbul Savcısı Fuat Hulusi Bey'e havale etmiş, savcı da usul ve nizamına uygun bir

¹³ "Kaptanlar Ehlihibreye İzahat Verdiler", "Lotus Kaptanı", Hâkimiyet-i Milliye, 14 Eylül 1926.

kefalet ödediği takdirde yargılanmasının tutuksuz olarak icra edilmesinde mahzur olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine acente istenildiği kadar kefalet verileceğini bildirmiştir. Mahkeme heyeti vaziyeti tetkik ve müzakere etmiş, sanık kaptanın 6.000 lira nakdi kefalet karşılığında tahliyesine karar vermiştir. Mahkeme heyeti bu kıymeti takdir hususunda sanığın ikametgâh sahibi olmadığını dikkate almış ve Demons'tan 6.000 lira talep etmiştir. Kefaletname 13 Eylül'de sanık vekili Lütfi Fikri Bey tarafından tanzim ettirilmiştir. Bu hususta Selanik Bankası Jean Demons'un mahkemeye gitmemesi halinde ve mahkûmiyeti takdirinde mahkemece takdir edilen miktarı vermek üzere mahkemenin kararına ve usulüne uygun bir kefaletname vermiştir. Bunun üzerine savcılık lazım gelen muameleyi yapmış ve 13 Eylül'de akşam saat 19'da Mösyö Jean Demons'u tahliye etmiştir.¹⁴

İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmekte olan Bozkurt-Lotus Davası 14 Eylül 1926 tarihindeki duruşmada netlik kazanmış ve mahkemenin bütün detayları basında ayrıntılı olarak yer almıştır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin özel muhabiri Selami İzzet'in izlenimlerine göre mahkeme süreci şöyle cereyan etmiştir:

Lotus Bozkurt davasının üçüncü celsesi 14 Eylül'de 11.30'da toplanmıştır. Mesul mal sahibi sıfatıyla yargılanmalarına karar verilenlerden yalnız Bozkurt sahiplerinden Edhem Bey hazır bulunmuş, Lotus kaptanı ise tutuksuz olarak gelmiştir.

Mahkeme Reisi (Edhem Bey'e hitaben), "*Mesul bil-mal olarak dâhil-i dava olduğunuz için bir diyeceğiniz var mı*" diye sormuş, Edhem Bey, "*Mahkemenin ittihaz edeceği karara göre tevfik-i hareket ederiz. Müşteekilerin iddialarına karşı bir diyeceğim yoktur*" demiştir.

Bunun üzerine Mahkeme Reisi mahkemeye gelmeyen Lotus Acentesi sahibi Mösyö Antuvan'ın vekili Lütfi Fikri Bey'e aynı soruyu yöneltmiş, Lütfü Fikri Bey de cevaben; "*Zaten hata kabul etmiyoruz ki, mesul bil-mal keyfiyeti bize tereküp etmiş bulunsun. Biz evvel ve ahir iddiamızda ısrar ediyoruz*" demiştir.

Daha sonra Bozkurt sahipleri namına davaya dâhil edilmesine karar verilmiş olan Ali İhsan Paşa'nın vekili Hayrettin Bey de konuşarak:

¹⁴ "*Kaptan Ne Zaman Tahliye Edildi?*", "*Lotus Kaptanının Sureti Tahliyesi*", **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Eylül 1926. Jean Demons tahliye edilirken Hasan kaptan tahliye edilmedi. Bu konuda Yeni Ses gazetesi başmuharriri Benizade Hamdi Bey Hasan Kaptan'ın derhal tahliyesi için altı bin liraya kefil oldu. Son Saat gazetesi de Türk kaptanının derhal tahliyesi için bin liraya kefil olmuş "*ve gazeteler diğer aksamina kefil olmalıdır*" demiştir. "*Hasan Kaptan'ın Tahliyesi İçin*", **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1926.

“Müvekkilim Ali İhsan Paşa sefinenin sahiplerinden değildir. Bozkurt’un sahipleri İbrahim, Edhem, Niki, Visi Beyler vesairedir. Ali İhsan Paşa Bozkurt’u sahiplerinden bil-vekale işletmektedir. Binaenaleyh kendisine bir mesuliyet tevcih etmez. Muarazanın men’ine karar ittihazını talep ederim” demiştir. Müteakiben müştekiler vekilleri de şahsi dilekçeleriyle istedikleri tazminatın her iki vapur sahiplerinden hüküm altına alınması talebinde bulunmuşlardır. Sıra meselenin asıl ruhu olan rapora gelmiştir. Fakat bilirkişi bu raporu henüz yetiştiremediğinden mahkeme zorunlu olarak öğleden sonraya ertelenmiştir.

Öğleden sonraki oturumda Bahriye Müfettiş-i Umumisi Mehmet Ali, Bahriye Kumandanlığı Erkan-ı Harbiye Reisi Binbaşı Şefik, Bahriye Mübayaat Kontrol Komisyonu azasından Binbaşı Reşat, Famaka vapuru süvarisi Mister Sinkley, Türkiye Seyrisefain İşletme ve Güverte Müdürü Burhanettin Beylerden oluşan ikinci ve âli bilirkişi heyetinin raporu okunmuştur. İstanbul Başsavcısı Fuat Hulusi ve müddei (davacı) şahsi vekili Nazif, Demons’un vekili Lütfi Fikri, Hasan Kaptan vekili Hayri Beyler önünde harita üzerinde tarafların olay esnasında ve olaya rastlayan zamanlar zarfında yaptıkları manevralar inceden inceye tekrar tetkik edilmiştir. Akşam saat 9’da nihayet bulan incelemeyi müteakip bilirkişi müzakereye çekilmiş ve gece yarısından üç saat sonraya kadar müzakeratta bulunduktan sonra oybirliği ile raporu tanzim etmiştir. Bu rapora göre Lotus zabitanın hataları şunlardır:

1. Sancağa geçmeye gecikmiştir.
2. Düdük çekmemiştir.
3. Vaktinde makineyi tamyol geri almamıştır.

Hasan Kaptan’ın hataları şunlardır:

1. Manevrayı manevra yapmayacak iken yapmıştır.
2. İskeleyle gelmek suretiyle müsademe tehlikesi vaziyeti ihdas etmiştir.
3. Bu tehlikeli vaziyetten sonra müsademenin men’i için her iki makineyi tamyol geri almamıştır.

Bu itibarla bilirkişi her iki kaptanı da oybirliği ile hatalı addetmiştir.¹⁵

Bundan sonra savcı çok uzun bir ithamname sunmuş ve her iki kaptanın cezalandırılmasını talep etmiştir. Savcı iddianamesinde Lotus

¹⁵ Bu raporun ayrıntıları için bkz. Vahdettin Engin, “Dosya: Bozkurt Lotus Davası”, **Popüler Tarih**, Ekim 2002, S: 26, s. 66’dan alıntılanan Mustafa Balcıoğlu-Mehmet Akif Kütükçü, **agm**, 4. dipnot, s. 89-90.

hadisesini Türk kamuoyunun ağırbaşlı ve temkinlilikle karşıladığını, halkın mahkeme tarafından verilecek hükme güven beslemiş olduğunu, Türk mahkemelerinin bugün tam manasıyla hür, serbest ve müstakil olduğunu, artık kapitülasyon kayıtlarından azade olduğunu uzun uzadıya yorumlamış ve bundan sonra Türk Ceza Kanunu'nun İtalya Kanunu'na uygun olduğu konusuna temas eden hükümlerinin de bu meyanda bulunduğunu kaydederek Türk adliyesinin hiçbir kayıt ile bağlı bulunmadığını ileri sürmüştü ve devam ederek demiştir ki:

“Hâkimler karşınızda. Her iki maznun aynı suretle muhataptırlar. Emsali arasında cidden garabet gösteren bu hadise pek büyük bir faciaya sebebiyet vermiş bulunuyor. Kazanın hudusunu mucip olan her iki kaptanın koskoca Akdeniz'i dikkatsizlik ve tedbirsizlikleriyle kendileri ve gemileri halkına berzah gibi dar bir hale getirmiş olmalarıdır.

Mösyö Dömons¹⁶ transatlantik Lotus gemisinin üçüncü kaptanıdır. Belki müstaid (yetenekli, akıllı) bir gençtir, belki! İleride tecrübeli ve temkinli bir kaptan olacaktır, lakin temenniye şayandır ki, tecrübesini ikmal edinceye kadar böyle feci kazaların amili olmasın. Kendisinin Lotus üçüncü kaptanlığına tayini yakındır. İstanbul seferine altı defa iştirak ettiğini söylüyor. Zannetmem ki Fransız nizamat-ı bahriyesince kendisi vardiya sahibi addedilsin, kaideten üçüncü kaptan yalnız süvarinin istirahati zamanında arka vekâleten vardiyaya çıkar. Süvarinin verdiği rotayı takip eder, kendiliğinden değiştiremez. Binaenaleyh Bozkurt'un vaziyetini derhal süvariye bildirmesi lazımdı fikrindeyim.

Bunu yapmış olsa idiler, eminim ki kumandan Mösyö Pluşer kendisine rotasını sağa tebdil ettireceğini Men'i Müsademat-ı Bahriye Nizamnamesi'nin ki -Washington mukarreratından muktebes (aktarılmış) olmakla- Fransa gibi bizimkinin de aynıdır. 27'nci maddesi mucibince yolunu kısa bir tek düdüğü çekmek suretiyle karşısındaki gemiye bildirmek lüzumunu ihtar ederdi.

Hasan Kaptan da Lotus'un üç fenerini birden görünce kendisine yol verildiğini hayretler ve teessüflere layık bir gaflet neticesi olarak anlayamamış, sinn (yaş) ve tecrübesine rağmen şaşkınlık ve telaş göstermiş ve yanlış manevra yapmıştır. Bu telaşından sonra da müsademe yaklaştığı zaman vaziyetini ümitsiz addetmek suretinde garip bir lakaydiye teslim-i nefis etmiş; ifadesinden de anlaşıldığı üzere adeta beise düşmüştür. Hâlbuki vazifesi sonuna kadar gemisini kurtarmaya çalışmaktı. Bu ifadelerimiz indi

¹⁶ Lotus'un üçüncü kaptanının ismi basında bazen yazılışı ile Jean Demons olarak, bazen de okunuşu ile Jan Dömons olarak yer almıştır.

değildir, birinci mütehassıslar heyetinin yani liman heyet-i fennesinin ikinci raporu münderecatına ve bilhassa mahkeme-i muhteremece ahiren tayin olunan ikinci yüksek mütehassıs heyetinin şimdi okunan medlül (delili gösterilen) ve vazih raporu muhteviyatına tamamen muvafıktır.”

Daha sonra Savcı Bey raporu madde madde ele alarak sonuçta iddianamesini şu şekilde bitirmiştir:

“Hülasa Bozkurt’un garkına içindekilerin magrukiyetine her iki kaptanın dikkatsizliği ve bir tarafa masruf olmak üzere tecrübesizlik sebebiyet vermiştir. Binaenaleyh her ikisinin de Nizam-ı Bahriye’ye riayetsizlikle gark ve vefata sebebiyet verdiklerinden dolayı mücrimiyetlerinin taht-ı karara alınmasını mahkemenin adaletinden talep ederim.”¹⁷

Böylece savcı, deniz kazası faciasına sebebiyet veren her iki kaptanın da deniz kurallarına uymamakla ve Bozkurt’un batması ile ölümlere yol açmalarından dolayı cezalandırılmalarının karar altına alınmasını istemiştir. Mahkemeye ertesi sabah devam olunacak ve kaptanlar müdafaalarını yapacaklardır.

Türk adliyesinde görülmekte olan Bozkurt-Lotus davası 15 Eylül 1926 tarihindeki son duruşmasında karara bağlanmıştır. Davayı izleyen Hâkimiyet-i Milliye’nin özel muhabininin verdiği bilgilere göre dava süreci şöyle cereyan etmiştir¹⁸:

“Bugün Ağır Ceza Mahkemesi Bozkurt vapurunun batmasında mesul olan kaptanların mahkemesini bitirdi. Salon fevkalade kalabalıktı. Kaptan Jan Dömons sivil gelmişti. Söze evvela Dömons’un vekili Lütfi Fikri Bey başladı. Uzun bir müdafaa yaptı, Lotus’un mükemmeliyetinden, teçizatından ve Bozkurt’un teçizatındaki noksanın bu davada büyük bir rol oynadığını söyledikten sonra kaptanın şahısları hakkında birkaç söz söyleyeceğini beyan ederek demiştir ki;

Makam-ı iddia müvekkilim bulunan Mösyö Dömons’u tecrübesizlikle itham ettiler. Hâlbuki Mösyö Dömons Türkçe bilmediğinden huzurunuzda sağır bir adam vaziyetinde bulunuyor. Lehinde ne söyleniyor bunları bilmiyor, ancak bazen kulağına söylenen Fransızca tercümelere cevap veriyor, müvekkilimin tecrübesiz telakki edilen evza ve etvarı işte bu lisan bilmemek keyfiyetinden ileri geliyor. Bilhassa biz kumpanyalardan sorduk, Mösyö Dömons Manş’ta Bahr-i Muhit-i Atlasi’de vesair büyük denizlerde çalışmıştır. Müvekkilimin dümenci olarak çalışmış olması sırf harb-i

¹⁷ “Bozkurt’u Batıranların Mahkemesi Bitti”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Eylül 1926.

¹⁸ “Mahkemenin Kararı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1926.

umumide vazifesini ifa etmek içindi. Hasan Kaptan'a gelince deruhte ettiği vazifenin en elim bir noktası şu son felaket olmuştur. Hasan Kaptan Akdeniz'e ilk defa çıkıyor, kendisinin bu seferi yaptığı zaman, o seferi yapmaya nizamen hakkı yoktur. Ehlihibre Lotus vapurunun ilk manevrasıyla müsademe anı arasında 30-40 saniye geçtiğini söylüyor. Biz ise diyoruz ki, 30-40 saniye geçmemiş, lâakalı 4-5 saniye geçmiştir. Biz bu hususu o kadar kolay ispat ediyoruz. Hasan Kaptan'ın ifadesi bunu tamamen ispata kâfidir. (Burada Lütü Fikri Bey, Hasan Kaptan'ın ifadesini okudu ve müdafaasına devamla;) Hasan Kaptan ben sağa gidiyorum, sen sola git, sola gidiyorum sağa git diyemez. Bozkurt Lotus'un manevrasını görüyor, bundan huylanıyor üzerine geliyor zannediyor, şaşırıyor ve elim manevrayı yapıyor. Biz tornistanı niçin yapmadığımızı söyledik. Mösyö Dömons ehlihibrenin istediği gibi tornistan yapmamıştır. O tornistan yapmaktan ise sancak makinesini kullanmayı muvafık görmüştür. Bu bir hata bile olsa müvekkilim mesul müdür? Böyle tehlike anlarında kariha (akla) ne gelirse o yapılır. Yeter ki bir şey yapılmış olsun, ne olduğu bilinmeyen vaziyet karşısında lazım gelen manevraların en iyisini bulamamak katıyen bir cürüm değildir. Müvekkilim ne mümkünse yaptı, bu son manevrayı yapmayı doğru zannetti. Müvekkilimin mesuliyetine sebep olarak düdüğü çalmamış olması ve manevrayı vakti zamanında yapmamış bulunması gösteriliyor. Velez ki doğru olsa da bu iki meselenin Kanun-u Ceza'nın 382'nci maddesine tevfikan bir fiil-i cezai addedilmesine imkân var mıdır? Eskiden bu davalar cünha (küçük suç) mahkemelerinde rü'yet olunurdu. Nihayet altı ay ceza verilirdi, yeni Ceza Kanunu bu fiilin cezasını tesdid etmiştir. Düdüğü çalmaması bir sene hapis cezasını müstelzim bir fiil midir takdir-i âlinize bırakıyorum.

Vakti zamanında manevrayı yapmadığı iddiasının varit olmadığını izah ettim, Hasan Kaptan'ın hatası Lotus kaptanının harekâtı hata şekline sokamaz."¹⁹

Sonuç olarak Lütü Fikri Bey müvekkilinin beraatını talep etmiştir.

Ancak Ağır Ceza Mahkemesi Bozkurt-Lotus olayından dolayı her iki gemiyi kullanan sanık kaptanların suçluluklarına karar vermiştir. Mahkemenin verdiği karar sureti şöyledir:

“Zabıtnamede ber-tafsil tavzih olunduğu veçhile Lotus ve Bozkurt vapurları hadise-i malumesi hakkında müdafaat-ı ibtidaiyeden olan salahiyet-i kazaiye meselesi bidayet-i davada mevzubahis olması üzerine

¹⁹ “Mahkemenin Kararı”, Hâkimiyet-i Milliye, 16 Eylül 1926.

Türk Ceza Kanunu'nun altıncı maddesindeki²⁰ evsaf ve şeraiti cami olan işbu davanın salahiyet-i kazaiyemiz dâhilinde olduğu karargir olduktan sonra devam edilen mahkeme bu kere ve intac-ı tarafeyn iddia ve müdafaatı istima olunarak mahkemenin hükmü tefhim edilmesi üzerine makam-ı iddia esas davaya taalluk eden talep ve mütalaalarını muktezasında salahiyet-i kazaiye mevzubahis etmiş olmaları münasebetiyle telhisen (özet olarak) zıkr ve ityan (bildirme) olunur, şöyle ki: Türk Ceza Kanunu'nun altıncı maddesindeki sarahate binaen mahkememizin mevzuat-ı kanuniye itibariyle Lotus ve Bozkurt hadisesinin rü'yetine salâhiyettar olduğu gibi ara-yı müellifin ve içtihad-ı ilmiye-i mevcude muktezasınca cezm ile alakadar ve mutazarrır olan memleket olması itibarıyla da salâhiyettardır. Çünkü Lotus Bozkurt hadisesi her iki kaptanın huzuruyla asar-ı Türk gemisinde zahir olmuş ceraimden olmak ve müsademeden mütevellit gark ve telef-i nüfus hadisesi kendisinde vuku bulan tarafın mahkemesi olmak itibariyle salahiyet-i kazaiye zahir ve aşikârdır. Binaenaleyh Lotus, Bozkurt hadisesinde ara-yı müellifinin ekseriyetine tevafuk eden salahiyet-i kazaiyemiz hukuk-u düvel kavaidine, Lozan Muahedesi ahkâmına mugayir olmamak suretiyle karar-ı müttehazdaki (yürürlükte bulunan) isabet gayrikabil inkâr ve her suretle zahir ve aşikâr idüğü tekrar edilerek esas davayı tarafeynin iddia ve müdafaatının ayrıca tetkik ve evrak-ı davanın serâpâ (baştanbaşâ, bütün) kıraat ve mütalaasıyla icab-ı müzakere olundukta bin dokuz yüz yirmi altı senesi Ağustos'unun birinci günü kömür hamulesiyle İstanbul limanından Mersin'e hareket eden Türk sancağını hamil Bozkurt vapuru hazır-ı bil-muhakeme maznun-u aleyhmeden Hasan Kaptan idaresinde ve mah-ı mezkûrun ikinci günü İzmir'den İstanbul'a hareket eden Fransız bandıralı Mösyö Kolozer kumandasındaki Lotus vapuru her iki kaptanın vermiş oldukları pruva rotalarında heyet-i fenniye huzurunda tanzim edilip mumaileyh Hasan Kaptan ile mezkûr Lotus vapuru üçüncü kaptanı diğer maznun-u âliye Jan Dömons tarafından imza ve münderecatı tasdik edilen krokide muharrer olduğu üzere Ağustos'un ikisinde saat yirmi üçte Sığrı Feneri açıklarında yekdiğerine tesadiif eden nöbetlerinde hazır-ı bil-muhakeme Hasan Kaptan ile üçüncü kaptan Jan

²⁰ Türk Ceza Kanunu'nun 6. Maddesi şöyledir: Bir yabancı, dördüncü maddede yazılı cürmlerden başka, Türk kanunlarına göre aşağı haddi bir seneden eksik olmayan şahsî hürriyeti bağlayıcı bir cezayı müstelzim cürmü yabancı memlekette Türkiye'nin veya bir Türk'ün zararına işlediği ve kendisi Türkiye'de bulunduğu takdirde Türk kanunları mucibince ceza görür. Ancak bu babda takibat icrası, Adliye Vekilinin talebine veya zarar gören şahsın şikâyetine bağlıdır. Bkz. Mustafa Balcioğlu-Mehmet Akif Küçükçü, **agm**, s. 89.

Dömons buldukları sırada beş ve on beş Ağustos 1926 tarihli heyet-i fenniye raporlarında müeyyet ve mevzu olan muharri istihzarat-ı umumiye müfettişi Miralay Mehmet Ali, İstanbul Bahriye Kumandanı Erkan-ı Harbiye Reisi Binbaşı Şefik ve Bahriye Kontrol Komisyonu azasından Reşat ve Türkiye Seyrisefain İşletme Müdürü Burhaneddin Beylerle Famaka Vapuru Süvarisi Mister Hindile tarafından mümzi olup kıraat edilen 13 Eylül 1926 tarihli fen raporu muhteviyatı ve hülasasında Bozkurt vapuru manevra yapmayacak iken iskeleye çekmek suretiyle müsademe tehlikesi vaziyetini ihdas ve bu tehlikeli vaziyetten sonra müsademenin men'i zımında her iki makineyi tamyol ile geriye almak ve Lotus vapuru için kendisine terettüp eden vapurunu sancağa almak manevrasında çok geç kalmak ve düdük çekmemek, makineyi vaktinde tamyol ile geriye almamak suretiyle kendilerinin evvel ve ahir vuku bulan ifadelerine tatbik etmek ve magruk Bozkurt sefinesi mürettebatından bulunan ve muhakemece istima kılınan makine lostromosu Asaf ve ateşçi Mustafa bin İbrahim ve serdümen Mustafa bin Ahmed ve güverte lostromosu Salih ile ifade-i tahririyeleri kıraat edilen Halil Efendi ve Hakkı oğlu Kadir ve İzzet oğlu Mehmed ile Lotus mürettebatından kezalik ifade-i mazbutaları kıraat edilen Vansen, Mate, Şeruti, Firkan, Brusiyati, Antuvan, Kamboni ile mezkûr Lotus vapurunun yolcularından olup yine ifade-i mazbutaları kıraat edilen davavekili Kıbrıslı Faiz Bey ve refiki Mahmut Beylerin şahadetlerine tevafuk suretiyle de mumaileyhime Hasan Kaptan ve Jan Dömons'un idare ettikleri Bozkurt, Lotus vapurları beyninde Hasan Kaptan tarafından müsademe tehlikesi vaziyetini ihdas etmek ve Mösyö Jan Dömons tarafından dahi Lotus vapurunu sancağa almakta çok geç kalmak ve her ikisinin de gemileri makinelerinin tamyol ile geri almamak ve düdük çalmamak suretiyle Men'i Müsademe-i Bahriye Nizamnamesi'ne muhalif hareket ederek müsademenin vukuuyla Bozkurt'un garkına ve malum-ül esami sekiz kişinin ölümüne sebebiyet verdikleri usulen sabit olmuş ve kanaat-i vicdaniyede bu dairede tahassül etmiş ise de mumaileyhimenin kazanın vukuunun men ve tahdidine sarf-ı mesai ettikleri ve hadise-i facianın gece vukua gelmesi kendilerinin de en muvafık tedabiri ittihaz ettikleri kanaatinde idüğünün tezahürü haklarında esbab-ı muhfife-i kanuniye ve takdiriye olmak üzere Demons hakkında kanun-u mezkûrun altıncı maddesi ahkâmı ayrıca nazarı dikkate alınmak üzere ber-vech-i meşruh mumaileyhime Hasan Kaptan ve Mösyö Jan Demons'un olveçhile dikkatsizlik ve zaman riayetsizlik neticesi olarak batmak suretiyle ve deniz kazasına ve ölüm vukuuna sebebiyet vermek fillerinin mürtekipleri olmak üzere ber-mucip taleb-i mahrumiyetlerine ve delail-i mesrudeye karşı maznun-u aleyhimenin yekdiğerine atf-ı kusurları

ve vekil-i müdafilerin berî-üz-zimme (aklanmış) oldukları hakkında müdafaat ve ikaları gayri varit olduğundan reddine vecahen ve müttefikan karar verildi.”²¹

Böylece mahkeme her iki sanığın hafifletici sebeplerle suçluluklarına karar vermiştir. Mahkemenin Jean Demons ve Hasan Kaptan hakkındaki mahkûmiyet kararı ise şöyle ilan edilmiştir:

“Cihet-i cezaiyesi hakkında ledel-müzakere mücrimiyetleri karargir olan mumaileyhime Hasan Kaptan ve Mösyö Jan Dömons’un hareketleri Türk Ceza Kanunu’nun 383’ncü maddesinin fıkra-i ahiresine muvafik bulunmakla müddet-i mahkûmiyetleri mahsup edilmek üzere birer sene müddetle ağır hapse konulmalarına ve kendilerinden yüzer lira ağır ceza-i nakdi alınmasına ve mumaileyhimden Jan Dömons’un kanun-u mezkûrun 6’ncı maddesinin fıkra-i mahsusesi mucibince ceza-i asliyenin üçte biri olan dört aya indirilerek mütebaki sekiz ay müddetle hapsine ve mücrimiyet kararında serd ve ityan edildiği üzere mumaileyhimin vuku-u kazanın men’i tahdisine sarf-ı mesai eylemiş olmaları itibariyle kanun-u mezkûrun 413’ncü maddesinin fıkra-i mahsusasına tevfikân her ikisinin de ceza-yı aslilerinin yarısı indirilerek Hasan Kaptan’ın 6 ve Jan Dömons’un 4 ay ve yine karar-ı mezkûrda kabul edilen esbab-ı muhfife-i tedbiriyenin mevcudiyetinden dolayı 59’ncü madde mucibince cezalarının üçte birinin dahi indirilerek Jan Dömons’un 2 ay 20 gün ve Hasan Kaptan’ın 4 ay müddetlerle ağır hapse konulmalarına ve mezkûr 383’ncü madde mucibince her ikisi için takdir edilen yüz lira ceza-yı nakdinin dahi mevadd-ı mezkure mucibince tenzilâtı bilahare Hasan Kaptan’dan 33, Jan Dömons’tan 22 lira ağır ceza-yı nakdi alınmasına bil-isale, bil-vekale tazminat iddiasında bulunan serdümen İsmail Efendi, ateşçi Ahmet ve Tahsin Bey, ikinci kaptan Hasan Efendi ve ateşçi İsmail Hakkı veresesine verilmek üzere 38 ve 39’ncü madde-i kanuniyenin fıkra-i mahsusası delaletiyle her iki mahkûm-u aleyhime ile mesul bil-mal olmak üzere mahkemece takdir edilen biner liradan beş bin liranın tahsiline ve ağır ceza mahkemesince İbrahim Ethem Bey hakkında ittihaz-ı karara mahal olmadığına masarîf-i mahkemenin mahkûm-u aleyhimedenden tahsiline taayyün olunan cezanın ağır hapis olması itibariyle tecil talebinin reddine vecahen ve müttefikan karar verildi.”²²

Sonuç olarak, Bozkurt-Lotus davasına bakmakta olan İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi Nizamât-ı Bahriye’ye uymamaktan dolayı deniz kazasına sebebiyet veren her iki vapur kaptanına ait davayı gerek uluslararası hukuk,

²¹ Hâkimiyet-i Milliye, 16 Eylül 1926.

²² Hâkimiyet-i Milliye, 16 Eylül 1926.

gerek Türk Ceza Kanunu'nun ilgili hükümleri gereğince çözümlenmeye yetkili olduğundan hareketle, kazaya karışan her iki gemiyi kullanan kaptanların suçluluklarına karar vermiş ve yasal hafifletici sebepler dikkate alınarak yeni Türk Ceza Kanunu'nun 387, 6, 313 ve 59. maddeleri gereğince Lotus Kaptanı Jean Demons'u iki ay yirmi gün ağır hapse ve Bozkurt Kaptanı Hasan Kaptanı da dört aya mahkûm etmiştir. Bundan başka batan gemide ölen denizcilerin veresecilerine dağıtılmak üzere her iki vapurun kiracı ve acenteleri her aileye binerden beş bin lira tazminat ödemesine mesul mal sahibi sıfatıyla mahkûm edilmişlerdir. Ağır Ceza Mahkemesi'nin bu kararı mahkemeyi izleyenler tarafından sürekli alkışlarla karşılanmıştır.

Mahkemenin sona ermesinden sonra 16 Eylül 1926'da Bozkurt Kaptanı Hasan Bey ve Lotus Kaptanı Demons Ağır Ceza Mahkemesi'nin haklarında verdiği kararı temyiz ettiler. Lotus meselesinden dolayı seksen gün hapse mahkûm olan Kaptan Demons daha önce kefaletle serbest kalmasına bağlı olarak temyiz mahkemesinin kararına kadar serbest bırakılmıştır.²³ Serbest kalan Lotus vapuru kaptanı Jean Demons 20 Eylül 1926 akşamı Fransa'ya hareket etmiştir. Mösyö Demons İstanbul'dan hareketinden evvel tevkifhaneye giderek kendisinin burada iyi ağırlandığından dolayı Müdür Ziya Bey'e bir teşekkür mektubu bırakmıştır.²⁴

Öte yandan davanın sona ermesiyle birlikte Messageries Maritimes Acentası Bozkurt sahipleri aleyhine dava açmıştır. Messageries Maritimes Acentası tarafından Bozkurt sahipleri aleyhine ikame olunan 22.000 lira zarar, ziyan ve tazminat davasının görülmesine 21 Eylül 1926'da Birinci Ticaret Mahkemesi'nde başlanmıştır.²⁵

C. Bozkurt-Lotus Davasının Basındaki Akisleri

Bozkurt-Lotus davasının Türk adliyesinde görülmeye başlamasıyla birlikte, Lotus Kaptanı Demons'un tutuklanarak Türk adaletince yargılanması meselesine dair Fransız basınında yer alan Türkiye'yi aşağılayıcı yayınlar enikonu çığırından çıkmıştır. Bu duruma Türk Hükümeti'nin adeta resmi yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası milletvekili olan

²³ “Bozkurt Lotus Kaptanı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Eylül 1926.

²⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1926.

²⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Eylül 1926.

yazarlarca yazılan yazılarda büyük tepki gösterilmiş ve bu konuda kamuoyu bilgilendirilmiştir.

Nitekim Hâkimiyet-i Milliye yazarlarından Falih Rıfki (Bolu milletvekili), Fransız basınının bu tutumunu “*Anlaşıncaya Kadar*” başlıklı başmakalesiyle eleştirmiş, Fransız basınının telaş ve taşkınlığı karşısında Türk kamuoyunun, kendi hükümetine ve onun asla şüphe altında bulunmayan dürüst siyasetine itimat etmekten kaynaklanan vakur sükûnetini vurgulayarak;

“Lotus vaziyeti tamamıyla vazih iken, Fransız gazetelerindeki telkinat ve neşriyata nasıl mana vermeliyiz? Türk adliyesinin ve Türk hukukçularının davası malumdur. Cumhuriyet Hükümeti’nin kendi adliyesi hakkındaki iddiası açıktır; eğer arada tefsire muhtaç bir nazariye ihtilafı varsa, Türk Hükümeti Fransa’ya Lahey yolunu açmıştır. Bu şerait altında ‘Lotus’ meselesi had bir buhran şekline sokulmak için iki taraftan birinde suiniyet ve zimni bir maksat aramak icap eder. Filhakika Türk efkârı umumiyesi ta Lozan Muahedesi’nin tasdikinden beri, ara sıra çıkan ihtilafların zevahiri altında nasıl suiniyetlerin saklı olduğunu araştırmalıdır” demektedir.

Arkasından kısa bir tarihsel özet yapan Falih Rıfki, “*Türk Cumhuriyeti bu topraklar üzerinde Osmanlı Devleti denen kadim bir müesseseyi istihlaf (yerine geçme) etmiştir. Osmanlı Devleti’nin ne adliyesi, ne maliyesi, ne maarifi, ne ticareti, ne nafıası, ne hariciyesi, ne sıhhiyesi, hatta ne de ordu ve bahriyesi müstakil idi. Dün gazetelerde Lotus kaptanının mahkemesine ait gördüğümüz fotoğrafı, sefaret tercümanlarına hâkim kürsüsünün yanında mevkii ihtiram veren Osmanlı adliyesi için esatiri bir timsal gibidir; Osmanlı maliyesinin en zengin menabı’ı bilâkaydüşart ecnebiler elinde idi; memleketin her şehrinde ecnebiler ve Hıristiyanlar tarafından her biri ayrı bir telkin ocağı olmak için tesis edilmiş mekteplerin kapıları Osmanlı maarifinin murakabesine daima mesdud (kapalı) kalmıştır; memleketin öyle aksanı vardı ki, oralarda mesela demiryolu yapmak Osmanlı nafıası için memnu idi; Osmanlı hariciyesinin çatısı altında bir nazırın nüfuzunu belki bazı düveli muazzama tercümanlarının nüfuzlarıyla dahi mukayese edemezdik; hatta ordu için bile memleketin hiç olmazsa bazı taraflarında ecnebi mütehassıslarından istifade edebilmek vahim bir mesele idi”* dedikten sonra Avrupa emperyalizminin Osmanlı Devleti’yle asırlarca işte bu şartlar içinde münasebette bulunduğunu hatırlatmıştır.

Falih Rıfki, Osmanlı Devleti’nin yegâne davasının “*hudut*” olduğunu, o da şayet büyük devletlerin müşterek bir kararı yoksa

hudutlarına tecavüz hadisesini mevcudiyet meselesi yaptığını, buna karşın Türk Cumhuriyeti'nin anlaşmalarının esasının, “*hudutları içinde bilâkaydüşart istiklal*” ve “*hukuk*” olduğunu, bu iki esasa yönelik her meselenin, cumhuriyetin mevcudiyeti meselesi olduğunu vurgulamıştır. Falih Rıfki, “*kayıtsız şartsız bağımsızlık*” ve “*hukuk*” konularında birçok Avrupa devletinin Türk Cumhuriyeti'ne gıpta etmekte olduğunu vurguladıktan sonra Lozan Anlaşması'na atıfta bulunarak, “*Bize bu imtiyazı hiçbir milletin katlanmadığı bir fedakârlıktan başardığımız hürriyet ihtilali ve senelerce süren bu uzun mücahedenin Lozan'da vücuda girdiği eser temin etmiştir*” demektedir.

Osmanlı Devletini idare eden emperyalizmin, barış anlaşmasını o gün için onaylamakla beraber barış zamanı çeşitli vesilelerle bilhassa genç Türkiye'nin uğrayacağı zorluklardan istifade ederek anlaşmanın temin ettiği bağımsızlık ve hukuk ayrıcalıklarını zedelemek akıllardan geçmemiş değildir diyen Falih Rıfki “*Maatteessüf bu tecrübeler yapılmıştır; sermayeler taziyik olunarak, Türkiye'nin tecrit ve hiçbir iş yapamamak korkusu içinde tavizatta bulunmasına intizar edilmiştir. Tecrübeler daha kaç defa iflas etmeli, intizarlar daha kaç defa boşa çıkmalı?*” diye sormaktadır. Falih Rıfki, Fransız basınında yer alan bir amiralin görüşü ile Fransız bakış açısını eleştirerek, Türk bakış açısını yansıtan şu yorumuyla yazısını şöyle bitirmektedir:

“Ekselsior gazetesinde bir Fransız amirali Ankara itilaflarının ve Lozan 'muahede-i meşume'sinin Fransız şerefini ihlal ettiğini yazmaktadır. Fransa'nın mütesavi hukuk ile akdettiği yegâne muahede olmayan Lozan Muahedesi'nin, bu amiral acaba niçin Fransız şerefini ihlal etmiş olduğu telakkisine sapıyor.

Devletlerin muayyen bir siyaseti değilse de, bazı devletlerde muayyen bir cereyan-ı efkâr Lozan Muahedesi'nin vücut verdiği yeni Türkiye hakikatinin aleyhindedir. Bu cereyan-ı efkârın ve ona tabi olmaktan mütevellit teşebbüslerin bizden başkaları için tehlikeli olduğunu bila-tereddüt söyleyelim.

Bu amiralin temsil etmekte olduğu zümre, Türkiye Cumhuriyeti'nin Yedikule zindanına sefir hapseden Osmanlı Devleti devrinde olmadığını elbet bilir. Lakin hataları, bu topraklarda ufak tefek tavizat ve muslihane itilaflarla Osmanlı Devleti'ni müstemlekelerden berbat bir hale soktukları devrin ne kadar uzakta olduğunu ölçememektedir.

Bizi yanlış tartanların terazilerindeki ayar bozukluğundan biz mesul değiliz.”²⁶

Yazılarıyla Türk kamuoyunu yönlendiren Falih Rıfkı “*Müstakil Adliye*” başlıklı yazısıyla da tam bağımsızlığın ancak hukuki bağımsızlıkla mümkün olacağını vurgulayarak,

“Türk adliyesi Lotus meselesinden mütevellit her türlü siyasi güft ü gu (dedikodu) lakayt ve her nevi politika teşebbüsünden uzakta Türk kanunu tatbik etti.

Lozan Muahedesi'nin imzası anında Türk adliyesinin artık müstakil olduğunda asla şüphe yoktu. Lakin son buhran bu istiklalin Türk milleti ve hükümeti tarafından ne kadar esaslı bir hak gibi tanındığını bilfiil göstermiştir.

Adliyesi bilâkaydüşart hüküm veremeyen, kanunları istisna tanıyan, karar vermek için hâkimlerine kanun ve vicdan keyfiyet etmeyen milletler müstakil olmaz. Türk adliyesinin kapitülasyonlar zamanındaki hali zillet idi; hâkimler ve vaz'ı kanunlar hüküm verirken veya kanun yaparken milli menfaatler fevkinde birtakım zaruretleri ve imtiyazları nazarı dikkate almaya mecbur idiler.

Eğer bir memleketin hudutları içinde o memleketin sahipleriyle yabancıları arasında vatandaşlar aleyhine bir fark varsa o memleket müstemlekeden pek az farklı bir manzara arz eder. Devletin istiklali demek evveleminde kanunlarının istiklali demektir. Hudutların harita üzerindeki boyalı çizgisi hakikatte büyük bir şey ifade etmez. Hindistan'ın da Fas'ın da tensikte hudut çizgileri ve kendilerine mahsus harita boyaları vardır.

Biz istiklal muharebesi yaptığımız vakit, ne için harp ettiğimizi ve Lozan'da istiklal istediğimiz zaman istiklalin ne demek olduğunu biliyorduk, haritalar üzerinde mevcut imiş gibi görünmek için Sevr Muahedesi de kâfi idi” dedikten sonra davaya ilişkin olarak şu önemli noktaları dile getirmiştir:

Muhakemenin her celsesinde Ağır Ceza Mahkemesi'nin salonunu dolduran halk herhangi bir vapur kazasının fenni tafsilatına merak ettiği için oraya toplanmamıştır. Onlar Türk adliyesinin istiklal manzarasını görmek için o salona şitab ettiler.

Ecnebi veya Türk, ağır veya hafif kanun ne emrediyorsa hâkimler ancak o emre tabi oldular, biz Türk adliyesi müstakildir dediğimiz vakit eminiz ki ecnebler dahi şöyle demektedir: Türkiye'de hâkimler vardır.

²⁶ Falih Rıfkı, “*Anlaşılmcaya Kadar*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Eylül 1926.

Kapitülasyonların ilgasına muvafakat etmemek için Türk adliyesinin müstakil olabileceğinden veya Türk mahkemesinin kifayet ve kabiliyetinden şüphe edenler; eminiz ki bu iddialarından mahcup kalmışlardır...

*Bir milletin bütün azası arasında veya milletler arasında hüsnü amiz şek ve hüsnü münasebetin en esaslı unsuru emniyettir.*²⁷

Öte yandan Bozkurt-Lotus davasında Fransız basınının kopardığı yaygara nedeniyle Türk basınında da farklı sesler duyulmaya başlamıştır. Nitekim 20 Eylül'de Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi'nin durup dururken Fransa ile sorun yaşanmasından dolayı davayı eleştiren enteresan bir makalesi yer almıştır. Bu makaleyi ele alan Hâkimiyet-i Milliye başyazarı Siirt Mebusu Mahmut, "Hayati Meseleler" başlıklı yazısında durumu şöyle dile getirmiştir:

"Fransız matbuatı bir aydan beridir ki zat-ı meseleye temas ederek değil, fakat hissi ve hasmane bazı tesirata tabi olarak aleyhimize çirkin neşriyat yapıyor, cihan efkâr umumiyesinde gayri müsait bir hava yaratmaya çalışıyorlar. Ne yazık ki bunların tamamen muvafık olmadığı bir işi Yunus Nadi Bey ikmal ediyor ve murahaslarımız, bu davayı Lahey'de müdafaa etmek üzere Ankara'ya veda ettiği gün milli ve adli istiklalimize karşı çok hassas olduğuna emin bulunduğumuz bu arkadaş, Cumhuriyet hükümetinin meseledeki haksızlığını en kati bir lisanla bağırıyor!

Yunus Nadi Bey menfi hükümlerini şu noktalara istinat ettiriyor:

- 1. Mademki maznun kaptanların bidayette tahliyesine imkân varmış, niçin yapılmadı?*
- 2. Dağ doğura doğura bir sıçan doğurdu! İki ay cezayı istilzam eden bu cürüm etrafında niçin bu kadar velvele yapıldı?*
- 3. İhtiyar bir kaptanın beyanatı.*
- 4. Böyle ehemmiyetsiz bir vaktanın izam edilerek mesele haline konulması.*
- 5. Neticede hâkimlerimize de nahoş bir tariz."*

Siirt Mebusu Mahmut bu noktalara uzun uzun cevap verdikten ve kapitülasyonlara temas ettikten sonra yazısını şöyle bitiriyor:

"Garizden, infialden münezzeh hiçbir insan Türkiye'nin bu meseleyi siyasi bir mahiyete ifrağ etmek arzusunda bulunduğunu iddia edemez. Mahkeme üzerinde en küçük bir tesir yapılmadığı gibi, esasen hâkimlerimizin de hiçbir tesir ve tazyike mutavaat (baş eğme) etmeyecek kadar kanaat ve içtihatlarında müstakil oldukları tereddüt kabul etmez bir

²⁷ Falih Rıfki, "Müstakil Adliye", **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Eylül 1926.

hakikattir. O halde tekrar etmek mecburiyetindeyiz ki, Yunus Nadi Bey'i bu makaleyi yazmaya sevk eden ruhi esbabı bir türlü kavramak imkânını bulamadık."²⁸

Falih Rıfki da, "Tashih Edelim" başlıklı makalesiyle Fransız basınının yanı sıra yerli basından Tan gazetesinin gösterdiği tavrı şu sözlerle eleştirmektedir:

"Hattı zatında bir hukuk münakaşasından fazla ehemmiyeti olmamak lazım gelen 'Lotus' meselesi Fransız matbuatının sütunlarında alabildiğine tereddi etti..."

Ta Lozan Muahedesinin imzasından beri esrarengiz bir tertip altında ve Lozan Muahedesi'nin vücut verdiği yeni ahval ve şeraite karşı, Avrupa gazetelerinde vasi telkinat yapıldığını görüyorduk. Bu telkinatın hedefi Türkiye'yi tecrit korkusu içinde tedhiş etmekten ibaret idi; bizimle temasa gelen ecnebi sermayedarı, ekseriye muahede aksamı haricinde yeni yeni imtiyazlar talebinde bulundu; ecnebi tüccar, muahedenin bize bahşettiği hukuk tatbik edildikçe, daimi bir imtiyazlık davası ve bir ecnebi düşmanlığı ihamı çıkardı.

... Herkese şu hakikati anlatmaya çalıştık: Türkiye Cumhuriyeti ile samimi münasebet tesis edebilmek için, ancak ve bilâkaydüşart Lozan Türkiye'sini kemal-i hulus ile tasdik ve kabul etmek lazımdır.

Maatteessüf bu temenni husul bulmak için daha birtakım batıl telakkileri tashih etmek mecburiyetinde kalacağız. Misal mi istersiniz? İşte nim resmi 'Tan' gazetesinin bize ait son başmakalesindeki cümlesi: Diğer bazı devletler gibi Fransa da, Lozan Konferansı esnasında pek fazla hüsnüniyetle hareket etmesinden mütevellit mahzurları tecrübe ediyor."

Falih Rıfki, Tan'a cevap kabilinden olan yazısının can alıcı son kısmında şu önemli tespitlerde bulunmaktadır:

"Lozan Türkiye'si bizzat bizim kendi eserimizdir; Lozan Türkiye'sini hiç kimsenin lütuf ve ihsanına medyun değiliz. Hangi hüsnüniyet, hangi lütuf? Kapitülasyonlar ve istiklale ait her meselenin münakaşasında müzakere salonunda söylenen sözleri tekrar mı edelim?"

İstiklal düğümünü çözmek için, en vahim akıbetlere meydan vermesi gayri muhtemel olmayan inkıtai hadisesini ne kadar sükûnla kabul etmiş olduğumuzu yeniden izah mı edelim?"

Devletlerin Türk milletine lütuf ve ihsanı 'Sevr' Muahedesi idi; bu lütuf ve ihsandan kurtulup Lozan Türkiye'sini vücuda getirebilmek için yaptığımız fedakârlık, bize harbi umumi kadar fedakârlığa mal olmuştur.

²⁸ Siirt Mebusu Mahmut, "Hayati Meseleler", **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1926.

Türkiye'nin bugünkü şeref ve istiklalinin en küçük parçasını bile hiç kimseye, hiçbir devlete ve hiçbir lütuf ve ihsana medyun değiliz.

Lozan Muahedesi'nde bahşedilmiş hiçbir hak yoktur. Bizim görmek istediğimiz hüsnüniyet, işte bu hakikatin takdirinden ibarettir. Ancak bu hüsnüniyettir ki, müteakbil hulus ve emniyeti ve devletlerarasındaki hulus ve emniyetin güzel neticelerini tevlit edebilir.

Bize hiçbir şey lütuf ve ihsan olarak verilmemiştir ve bizden hiçbir şey tavizat olarak alınamaz: Lozan Muahedesi kitabının üstünde eksik olan cümle budur.”²⁹

Basında yer alan bu görüşlerden imzalanması üzerinden henüz daha üç yıl geçmiş olan Lozan Barış Anlaşması'nın hem Fransız, hem de Türk kamuoylarında eski alışkanlıkların izlerini silemediği, anlaşmanın yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne sağladığı bağımsızlığa ilişkin yönlerinin henüz tam olarak kavranamadığı anlaşılmakta ve bu nedenle sık sık Lozan'a vurgu yapma gereği doğmaktadır.

Davanın üzerinden bir iki ayı aşkın zaman geçmesine rağmen Fransız basınındaki Türkiye karşıtı yazılar devam etmiştir. Bu duruma Ağaoğlu Ahmet (Kars Milletvekili), “*Fransızlara ne oluyor?*” başlıklı başmakalesinde şöyle değinmektedir:

“Fransız matbuatından bir kısmının son zamanlarda bize karşı aldığı vaziyet ve irae ettiği manzara hem calib-i istikrah ve nefret ve hem de mucib-i gayz ve hiddet olmaktadır.

Bu kısm-ı Fransız matbuatı bir taraftan bizi âlem-i İslam'a jurnal ederken diğer taraftan da Hıristiyan âleminin bize karşı hiddet ve gayzını tahrik etmeye çalışıyor. Bu ikiyüzlü Panoslar İslam âlemine hitap ederken bizi İslamiyet'in muharibi gibi irae ve Hıristiyan âlemine de müracaat eylerken bizi taassup ve cehalet numunesi olmak üzere gösteriyorlar. Alelumum herhangi bir millet için âr ü şin olmaya layık olan böyle bir matbuat bilhassa Fransa gibi beşeriyetin şeref ve şanı rehberliği iddiasında bulunan bir millet için bir lekedir.”

Ağaoğlu Ahmet yazısında Fransız basınından uzun uzadıya örnekler vermiş, ancak Fransızların işi Mustafa Kemal'e dil uzatmaya kadar götürmeye kalkmaları üzerine cevaben:

“Gazi lâyemut bir timsaldir; onun düşmesini arzu etmek bu millet ve vatanın düşmesini arzu etmektir. Bizi ecnebi düşmanlığı ile itham eden ecnebler bize karşı ne kadar düşman olduklarını bu arzuları ile bile izhar

²⁹ Falih Rıfki, “*Tashih Edelim*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Eylül 1926.

etmiş oluyorlar. Bizim ecnebi düşmanı olmadığımızı rehberimiz ecnebilere yaklaşmak yolundaki faaliyet ve mesaisi ile ispat etmiştir.

Son dört seneden beri bizim Avrupa'ya doğru attığımız hatveler meydandadır. Hayatımızın zahir ve batınını bile Avrupalılaştırmaktayız. Fakat Avrupa'ya doğru yürürken biz köle olarak değil, her Avrupalı gibi, efendi olarak yürümek isteriz.

Herhangi bir Avrupalı gibi müstakil, şeref ve haysiyetiyle muhat olmak azmindeyiz. Bunu bize çok görüp bundan dolayı bizi tahkire kalkışanlara yalnız bir cevabımız vardır:

Sizin gibi edepsizlere artık Türkiye'de yer yoktur”³⁰ diyerek tamamlamıştır.

Fransız basınında yer alan Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik aşağılayıcı yayınlara karşı yazılmış bu örnekler bakıldığında Fransızlara öfke duyulmakla birlikte onurlu yeni Türkiye'nin “*özgürlük ve bağımsızlık*” gibi olmazsa olmaz ilkelerinin savunusu göze çarpmaktadır.

D. Bozkurt-Lotus Sorununun Lahey Adalet Divanına Taşınması

Lotus Kaptanı Demons'un tutuklanması ve davanın Türk adliyesinde görülmeye başlaması sürecinde, Fransız Dışişleri Bakanı Mösyö Briand 28 Ağustos 1926 tarihinde Paris Türk elçisine kazada meydana gelen nüfus zayırlarından dolayı teessürlerini beyan etmekle birlikte Adli Salahiyet ve Teessüs Hakkındaki İtilafname'nin 15. maddesi³¹ gereğince Türk adliyesinin bu gibi takibat icrasına yetkisi olmadığı ve bu takibatın uluslararası hukuk esaslarıyla tezat oluşturduğuna işaret etmiştir. Karşılıklı notalarla Türkiye ve Fransa arasında ortaya çıkan yetki tartışması üzerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti konuyu Lahey Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na götürmeyi teklif etmiş Fransız Hükümeti de bu teklifi kabul etmiştir.

³⁰ Ağaoğlu Ahmet, “*Fransızlara Ne Oluyor?*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 27 Teşrinievvel 1926.

³¹ Fransız Hükümeti'nin istinat ettiği 15. madde şöyledir: “*Her türlü hususlarda, 16'ncı maddenin ahkâmı mahfuz kalmak şartıyla, Türkiye ile sair akid devletler arasında tahaddüs edecek adli salahiyet mesaili beynelmilel hukuk esaslarına tevfikân halledilecektir.*” **Bozkurt Lotus Davası**, s. 3-4.

Resim: Adliye Vekili Mahmut Esat Bey. (1926)

Bozkurt Lotus davasının adli bir sorun haline gelmesi üzerine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa konu hakkında bilgilenmek üzere Adliye Vekili Mahmut Esat Bey³² ile görüşmüştür. Bu görüşmede yaşananları Mahmut Esat Bey sonradan şöyle anlatacaktır:

³² Mahmut Esat Bozkurt (1892, Kuşadası (İzmir)-21 Aralık 1943, İstanbul): İlköğrenimini Kuşadası ve İzmir Yusuf Rıza Mektebi'nde yapan Mahmut Esat Bey, İzmir İdadisi'ni bitirdikten sonra 1908'de İstanbul Hukuk Mektebi'ne girdi. 1912'de İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun olan Mahmut Esat Bey, İsviçre'de Freiburg Üniversitesi'nde yeniden hukuk öğrenimi gördükten sonra aynı üniversitede doktora eğitimine başladı. "*Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine*" (Du Regimes des Capitulations Ottomanes) adlı doktora tezi ile hukuk doktoru oldu. İzmir'in Yunanlar tarafından işgalinden sonra Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere yurda döndü ve Ege Bölgesi'nde Kuva-yi Milliye teşkilatının içinde yer alarak önemli yararlıklar gösterdi. Mahmut Esat Bey, 23 Nisan 1920'de TBMM'nin 1. Döneminde İzmir milletvekili olarak Meclis'e girdi. Meclis'te Anayasa ve Dışişleri Komisyonlarında çalışan Mahmut Esat Bey, 12 Temmuz 1922'de Rauf Bey'in (Orbay) başkanı olduğu IV. İcra Vekilleri Heyeti'nde (12.7.1922-4.8.1923) İktisat Vekilliği'ne seçildi. Bu dönemde Mahmut Esat Bey'in önerisi ve Atatürk'ün onayı ile ilk kez "*Milli İktisat Kongresi*" 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplandı. 11 Ağustos 1923'te başlayan II. Dönem TBMM için İzmir'den tekrar milletvekili seçilen Mahmut Esat Bey, Ali Fethi (Okyar) başkanlığında kurulan V. İcra Vekilleri Heyeti'nde (14.8.1923-27.10.1923) ikinci kez İktisat Vekilliği'ne seçildi. 20 Nisan 1924'te kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun hazırlayıcıları arasında yer alan Mahmut Esat Bey, Ali Fethi Bey'in kabinesinde (22.11.1924-3.3.1925) Adliye Vekilliği'ne atandı. 5 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Mektebi'nin açılmasında büyük gayreti oldu. Mahmut Esat Bey, III. İnönü Hükümeti'nde (3 Mart 1925-1 Kasım 1927) ve IV. İnönü Hükümeti'nde (1 Kasım 1927-27 Eylül 1930) Adliye Vekili olarak görev yaptı. Mahmut Esat Bey'in Adliye Vekilliği

“Birgün, Atatürk beni nezdlerine çağırdılar. Meseleyi bir daha izah etmemi istediler. Anlattım ve sözlerimi şöyle tamamladım:

-Paşam, Lahey Adalet Divanı'na gidelim. Kimin haklı olduğu orada meydana çıksın. Ben, hakkımızdan eminim. Müsaade ederseniz, davamızı ben müdafaa edeyim. Kaybedersem, memlekete bir daha dönmem. Fakat kazanacağız. Hem, Adalet Divanı önüne gitmeden Fransızların dediğini yapacak olursak, Fransız devletinin tehditleri karşısında boyun eğmiş olacağız. Bu da, onlara diğer meselelerde aynı tehditleri öne sürmek cesaretini verecektir. Hâlbuki Lahey Divanı'na gidersek davayı kaybetsek dahi şeref ve haysiyetimiz zedelenmez. Zira milletlerarası bir mahkemenin hükmüne uymak şerefsizlik değil, bilakis büyük şereftir.

Bu sözler üzerine Atatürk bana:

-Güle güle git. Kazanacaksın. Kazanmasan da memleket seni bağrına basacaktır, dedi.”³³

Bozkurt-Lotus vapurlarının çarpışması sonucu Fransa ile doğan ihtilafın halli için Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'e 12 Eylül 1926 tarihinde tam yetki verilmiş ve 22 Eylül 1926 tarihli Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve İcra Vekilleri Heyeti imzalarını taşıyan bir kararname ile de bu durum onaylanmıştır. Kararname sureti şöyledir:

“12 Eylül 1926 tarih ve 4.075 numaralı kararnameye zeyldir:

Bozkurt-Lotus vapurlarıyla müsademesi hasebiyle Türkiye ile Fransa arasında tahaddüs eyleyen ve Lahey Divan-ı Adaleti'ne havalesi

döneminde Türk Medeni Kanunu (17.2.1926), Türk Ceza Kanunu (1.3.1926), Kabotaj Kanunu (19.4.1926), Borçlar Kanunu (22.4.1926), Ticaret Kanunu (29.5.1926), Hukuk Mahkemeleri Usulü Kanunu (18.6.1926) gibi hukuk sisteminin ve cumhuriyet döneminin temel yasaları hazırlanarak yürürlüğe girdi. 1934 yılında Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle uluslararası hukuktaki Bozkurt-Lotus davasındaki başarısından dolayı Mustafa Kemal Atatürk tarafından “Bozkurt” soyadı verildi. Mahmut Esat Bey, 1930 sonlarında Adliye Vekilliği'nden istifa ettikten sonra Ankara Hukuk Fakültesi'nde “Devletler Hukuku”, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde “Anayasa Hukuku” profesörlüğü yaptı. Üniversitede ayrıca “İnkılâp Tarihi” dersleri verdi. 21 Aralık 1943'te İstanbul'da beyin kanaması sonucu hayatını kaybeden Mahmut Esat Bozkurt, TBMM'nin I. Döneminden ölümüne kadar İzmir milletvekili olarak görev yaptı. Başlıca eserleri: Lotus Davasında Türkiye-Fransa Müdafaaaları (1927), Türk İhtilali'nde Vatan Müdafaaası (1934), Türk köylü ve İşçilerinin Hakları (1939), Devletlerarası Hak (1940), Aksak Timur'un Devlet Politikası (1943). Bkz. **Bozkurt Lotus Davası**; Tarık Ziya Işıtman, **Mahmut Esat Bozkurt, Hayatı ve Hatıraları, 1892-1943**, İzmir 1944; <http://www.biyografi.info/kisi/mahmut-esat-bozkurt> (erişim tarihi: 20 Kasım 2017); Hükümetler ve Programları 1920-1960, Haz: Nuran Dağlı-Belma Aktürk, C:1, Ankara 1988.

³³ Bkz. **Bozkurt Lotus Davası**, (arka kapak yazısı); Murat Bardakçı, “Mahmut Esat Bozkurt, 35'indeyken Lahey'de Fransızlar'ı fena devirmişti”, **Hürriyet**, 20 Şubat 2005.

takarrür eden salahiyet-i adliye meselesi hakkındaki ihtilafa ait tahkimnamenin tanzimi ve dava safahatını takip, müzakere ve müdafaası için murahhas tayin edilmiş olan Adliye Vekili Mahmut Esad Beyefendiye salahiyet-i kamile, Hariciye Vekaleti'nin 22 Eylül 1926 tarih ve 70.150/455 numaralı tezkeresiyle vuku bulan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 22 Eylül 1926 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur."³⁴

Lotus kaptanının yargılanması dolayısıyla Fransa tarafından ortaya çıkarılan ihtilafın Lahey Adalet Divanı'nda incelenmesi esnasında Türk Hükümeti'ni temsil etmek üzere delege tayin olunan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey ile müşavir hukuk profesörü Cemil Bey 20 Eylül 1926'da Lahey'e gitmek üzere trenle Ankara'dan İstanbul'a hareket etmiştir. İstanbul'da bulunan Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal ve Hariciye Hukuk Müşaviri Veliddin Beyler müşavir sıfatıyla ve Eko dö Türki Müdürü Reşat Nuri Bey de katip sıfatıyla heyete katılacaklardır.

Lotus hadisesi dolayısıyla Türk tezini savunmak üzere Lahey Adalet Divanı'na gidecek olan Adliye Vekili Mahmud Esad Bey ve müşavirlerden Cemil Bey, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa, Müdafaa-i Milliye Vekili Recep, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü, Ticaret Vekili Rahmi, Ziraat Vekili Sabri, Maliye Vekili Abdülhalik Beylerle İstiklal Mahkemesi Reisi Ali ve Müddeiumumîsi Safvet, Türkiye'nin Tahran Büyükelçisi Memduh Şevket, Hâkimiyet-i Milliye başyazarı Siirt mebusu Mahmut, Bolu mebusu Falih Rıfki ve Kars mebusu Ağaoğlu Ahmed Beyler ve daha pek çok hükümet erkânı tarafından uğurlanmıştır. Uğurlamaya gelen kişiler Adliye Vekili'nin pek haklı olan bu davadaki muvaffakiyetinden emin olduklarını söyleyerek hayırlı seyahatler temenni etmişlerdir.

Heyet iki gün İstanbul'da kaldıktan sonra 23 Eylül'de doğruca Cenevre'ye hareket edecek, birkaç gün orada tahkimname (yazılı sözleşme) hazırlanıp imza edildikten sonra da Lahey'e ulaşacaktır.³⁵ Heyetin hareketi Türkiye'nin Paris elçisi tarafından Fransa Hükümeti'ne bildirilmiştir.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey İstanbul'da bulunduğu sırada "Lotus Davası"nın hangi esaslara göre idare edildiğine dair Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin İstanbul muhbirine verdiği beyanatında;

"Davamızda çok haklıyız. Böyle kati ve samimi bir kanaatle hakkımızı müdafaaya gidiyoruz. Şu kadarını söyleyebilirim ki, Türk adliyesinin Bozkurt-Lotus hadisesinde istimal ettiği salahiyet-i mümasil-i

³⁴ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**, 30-18-1-1 / 21-60-17. Bozkurt-Lotus vapurlarının çarpışması sonucu Fransa ile doğan ihtilafın halli için Adliye Vekili Mahmud Esad Bey'e yetki verilmesi. (22.09.1926).

³⁵ "Adliye Vekilimiz", **Hâkimiyet-i Milliye**, 20-21 Eylül 1926.

vakıada bütün müttehiden milletlerce kabul edilmek ve tatbik olunan usulün aynıdır. Fransızlar bizzat böyle hareket etmişler ve etmektedirler.

Türk milleti de aynı hakkı istimalden başka bir şey yapmış değildir. İstiklaline sahip medeni bir millet sıfatıyla böyle hareket etmeliğimiz icap ederdi ve öyle yapıldı. Hukuk-u düvel esasatına muhalif hareket etmedik. Türk adliyesi en mütemeddin (medeni) ve hukuk sahasında en müterakki (gelişmiş) milletlerin kanunlarıyla, teşkilatıyla ve zihniyetiyle mücehhezdir.

Bozkurt Lotus davasını böyle görmek ve bu cihetten anlamak lazımdır. Çünkü dava bu esasata göre idare edilmiştir³⁶ demiştir.

Öte yandan Hâkimiyet-i Milliye'nin özel muhabiri heyetten bir yetkiliye; "Hukuk-u düvel kavaidine göre açık denizlerde vuku bulan ceraim geminin tabi olduğu hükümetin mahâkimesince rü'yet edilmez mi?" sorusunu yöneltmiş;

"Evet, hukuk-u düvel kavaidine göre böyledir. Fakat bu gemi dâhilinde vukua gelen ceraim içindir. Bozkurt-Lotus meselesi ise gemi dâhilinde vaki olmuş bir cürüm değil, bir müsademe neticesinden mütevellit mesuliyettir. Hukuk-u düvelde buna dair hiçbir şey yoktur. Bundan maada biz Bozkurt Kaptanını muhti (hatalı) olarak muhakeme ederken Lotus üçüncü kaptanının da muhakemesine lüzum gördük. Elimizde birçok devletlerin ve bilhassa Fransızların aynı suretle hareket etmiş olduklarına dair müteaddit misallerimiz vardır. Davamızı müdafaa edeceğiz ve hiç şüphesiz kazanacağız"³⁷ cevabını almıştır.

23 Eylül 1926 tarihinde Lahey'e gidecek olan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey başkanlığındaki Türk delege heyeti (Müşavirler Yusuf Kemal, Veli, Cemil ve Kâtip Reşat Nuri Beyler) önce doğruca Cenevre'ye hareket etmişlerdir. Heyet istasyonda birçok kişi tarafından uğurlanmıştır. Hareket öncesi Mahmut Esat Bey gazetecilere beyanatında;

"Davamızda çok haklıyız. Dünyada hakka karşı buğz (kin, nefret) ve adavet (düşmanlık) varsa davayı kaybederiz. Fakat böyle bir şey olmadığı kanaatindeyim"³⁸ demiştir.

12 Ekim 1926'da Cenevre'de Türkiye Hükümeti'ni temsilen Mahmut Esat Bey ve Fransa Hükümeti'ni temsilen Henri Fromageot arasında Bozkurt Lotus davasında Kaptan Demons'un Türk adliyesinde yargılanmasının Lozan Anlaşması'nın "Teessüs ve Adli Salahiyet" hakkındaki 15. maddesi ile uluslararası hukuka uygun olup olmadığı, şayet

³⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 22 Eylül 1926.

³⁷ "Murahaslarımızın Hareketi", Hâkimiyet-i Milliye, 23 Eylül 1926.

³⁸ "Heyetimiz Cenevre yolunda" Hâkimiyet-i Milliye, 24 Eylül 1926.

olumlu cevap verildiği takdirde Kaptan Demons'a ne gibi nakdi tazminat verileceği konularında bir tahkimname³⁹ imzalamıştır. İmzalanan sözleşme daha sonra Lahey'de bulunan Daimi Adalet Divanı başkâtibine tebliğ edilerek mahkeme süreci başlatılmıştır.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, Lahey sonrası 27 Ekim'de trenle Ankara'ya döndüğünde Medeni Kanun'un uygulamaya sokulması münasebetiyle kadınlar ve bakanlar ile diğer karşılamaya gelenler tarafından hararetle bir karşılama töreni ile karşılanmıştır. Adliye Vekili istasyonda yakın dostlarının yanı sıra Müdafaa-i Milliye Vekili Recep, Maliye Vekili Abdülhalik, Dâhiliye Vekili Cemil, Ticaret Vekili Rahmi Beyefendilerle İstiklal Mahkemesi üyeleri, Cumhuriyet Halk Fırkası Katib-i Umumisi Safvet Bey, Ankara'da bulunan birçok milletvekili, adliye erkânı, Ankara Hukuk Mektebi öğrencileri tarafından karşılanmıştır. Adliye Vekili ve yakın dostları otomobiline binecekleri esnada, kadınlardan oluşan bir grup etrafını sarmış ve grup namına Kamuran Hanım Mahmut Esat Bey'e;

“Türk kadınlığı size karşı müteşekkir ve minnettardır. Şahsınıza beslediğimiz minnet ve hürmet hislerimizin bir nişanesi olmak üzere naçiz buketimizin kabulünü rica ediyoruz, hoş geldiniz muhterem vekilimiz!” demiştir.

Kamuran Hanım sözlerini bitirince *“Kanun-u Medeniye'nin mebbeine kadınlığın hürmet ve minnet nişanesi”* yazılı bir buket takdim etmiştir. Vekil Bey buketi alarak hanımlara;

“Teşekkür ederim. Beni taltif ettiniz. Kanun-u Medeniye'den daha çok yüksek olan Türk kadınlığının daima tealisini temenni ederim” şeklinde cevap vermiştir. Vekil Bey'in cevabı hanımlar tarafından alkışlarla karşılanmıştır.

Mahmut Esat Bey daha sonra Müdafaa-i Milliye Vekili Recep Bey'in otomobiline binip kendi bakanlığına gitmiş ve saat 14.30'da Başvekil İsmet Paşa tarafından kabul edilmiştir. Adliye Vekili Başvekil İsmet Paşa'ya Lotus hadisesinin gelişmeleri hakkında bilgi vermiştir.⁴⁰

Bundan sonraki süreçte Türkiye, Lahey'deki uluslararası mahkeme için gerekli resmi hazırlıklara başlamıştır. Bu cümleden olarak Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve Bakanlar Kurulu'nda yer alan 10 bakanın imzasını taşıyan 24 Kasım 1926 tarihli bir kararname ile; Bozkurt-Lotus vapurlarının çarpışmasından dolayı Türkiye ile Fransa arasında ortaya çıkan yetki tartışmasının, her iki tarafın oluruyla Uluslararası Daimi Adalet

³⁹ Tahkimnamenin tam metni için bkz. **Bozkurt Lotus Davası**, (sayfa no'suz giriş kısmı)

⁴⁰ **Hâkimiyet-i Milliye**, 27-28 Teşrinievvel 1926.

Divanı'na götürülmesine dair yetkili kılınan delegelerce hazırlanan ve Hariciye Vekâleti'nin 25 Ekim 1926 tarih ve 313 numaralı tezkeresiyle teklif edilen tahkimname İcra Vekilleri Heyeti'nin 24 Kasım 1926 tarihli toplantısında incelenip onaylanarak kabul edilmiştir.⁴¹

İkinci olarak 12 Ocak 1927'de Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve Bakanlar Kurulu'nda yer alan 11 bakanın imzasını taşıyan bir kararname ile; Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in teklifi üzerine Lahey Adalet Divanı'nda görüşülecek olan Bozkurt-Lotus meselesinde mahkemenin Türk üyesi olarak Türk Hükümeti'ni temsil etmek üzere İstanbul Birinci Hukuk Mahkemesi Başkanı Feyzi Daim'in tayin edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴²

Bu konuda son olarak Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve Bakanlar Kurulu'nda yer alan 8 bakanın imzasını taşıyan bir kararname ile de; Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'yle Fransa Hükümeti arasında ortaya çıkan Bozkurt-Lotus davasının 1 Ağustos 1927 tarihinde Lahey Daimi Adalet Divanı'nda görülmesi esnasında Türk Hükümeti'ni temsil etmek üzere Adliye Vekili Mahmut Esat Beyefendi'nin hazır bulunması İcra vekilleri Heyeti'nin 6 Temmuz 1927 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.⁴³

E. Lahey Adalet Divanı'nda Bozkurt Lotus Davasının Görülmesi Ve Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in Uluslararası Hukuktaki Büyük Zaferi

Lahey'deki Sulh Sarayı'nda 2 Ağustos 1927 tarihinde saat 10'da Mösyö Huber başkanlığında toplanan Adalet Divanı, Bozkurt ile Lotus'un çarpışmasıyla Türkiye ile Fransa arasında anlaşmazlık yaratan adli salahiyet meselesine yönelik tarafların iddialarını dinlemek üzere ilk celsesini gerçekleştirmiştir. Başkan, celsenin açılışında Cemiyet-i Akvam azasından bulunmayan Türkiye'nin Adalet Divanı'nın kararını tanıdığını bildiren bir beyanname ile Demons'un tevkifiyle ortaya çıkan heyecanın teskinine yol açan tahkimnameye ait belgeleri mahkemenin kalemine sunduğunu

⁴¹ **BCA**, 30-18-1-1 / 21-71-17. Bozkurt-Lotus vapurlarının çarpışmasından dolayı Fransız Hükümeti ile düzenlenen sözleşmenin kabulü. (24.11.1926)

⁴² **BCA**, 30-18-1-1 / 22-82-21 Lahey Adalet Divanı'nda görüşülecek olan Bozkurt-Lotus meselesinde Hükümetimizi İstanbul Birinci Hukuk Mahkemesi Başkanı Feyzi Daim'in temsil etmesi. (12.01.1927).

⁴³ **BCA**, 30-18-1-1 / 25-42-4 Fransa Hükümeti ile süren Bozkurt-Lotus davasının 1.8.1927 tarihinde Lahey Adalet Daimi Divanı'nda görüşülmesi sırasında Hükümeti temsil etmek üzere Adliye Vekili Mahmud Esad Bey'in görevlendirilmesi. (06.07.1927).

söylemiştir. Divan kararı gereği ilk söz hakkı, davalı ülkelerin harf sırasına göre Fransa'ya verilmiştir.

Mahkemeyi izleyen Anadolu Ajansı muhabirinin Lahey'den bildirdiğine göre; Fransız ajanı Mösyö Basdevant Bozkurt hadisesinin çeşitli safhasını açıkladıktan sonra üç hukuk âliminin Türk tezine uygun olan görüşlerini eleştirmiştir. Basdevant Fransız tezini açıklayarak; *“Türkiye Demons meselesinde kendi mahkemelerinin salahiyetini bi-hakkın iddia edemez. Türkiye Lozan Muahedesi'nin 15. maddesi mucibince ecnebler hakkında hukuk-u beynelmilel hakk-ı kaza prensiplerine ittiba etmeye mecburdur. Hukuk-u beynelmilel mucibince Türk adliyesi buna salâhiyettar değildir. Çünkü cürm bir ecnebi tarafından işlenmiştir. Sonra bu cürm bir ecnebi toprağında işlenmiştir ve nihayet bir müsademe mevzuubahistir”* dedikten sonra *“Türk mahkemelerinin Demons davasını rü'yet için istinat edebileceği hukuk-u beynelmilel prensipleri mevcut mudur?”* diye sormuştur. Basdevant, benzer durumda bir kabahatin geminin mensup olduğu millet adliyesinin salahiyetini haklı gösterecek mahiyette çeşitli durum ve şartlara bağlı olduğunu açıklayarak: *“Bilcümle memaliki makamat-ı adliyesine salahiyet iddiasına müsaade etmek suiüstimallere yol açar, geminin mensup olduğu memleket mahâkimi tam istihbarat anasına malik olabilir. Cezasız kalmak tehlikesi varit değildir. Çünkü geminin mensup olduğu memleket mahkemesi salâhiyettardır”* demiştir.

Mösyö Basdevant, uzman hukukçular tarafından ileri sürülen çeşitli değerlendirmeleri tezini takviye etmek için sayarak belgelerle ispat etmeye çalışmıştır. Basdevant, Lotus meselesinde uluslararası hukuk ilminin Türk mahkemelerine ceza hususunda yetki verecek mahiyette bir mesele karşısında bulunulup bulunulmadığını inceleyerek, hukuk ilminde çarpışmaya maruz kalan geminin mensup olduğu devletin adliyesine yetki veren pek az örneğin listede mevcut olduğunu söylemiştir.

Mösyö Basdevant, Türk muhtırasının tezi lehine olarak şahit gösterdiği çeşitli hakemleri de tartışmaya açmış ve iki gemi arasında gerçekleşen çarpışma suçlarından dolayı ceza konusunda açık çarpışmaya sebebiyet veren geminin mensup olduğu devlet mahkemelerinin yetkili olduğu hakkındaki Fransız tezini destekleyen çeşitli örnekler vermiş ve Frankonya (Franconia) meselesinde verilen hükmü analiz etmiştir.⁴⁴

⁴⁴ “Divan-ı Adalet Lotus-Bozkurt Hadisesinin Sebebiyet Verdiği Davanın Rü'yetine Başladı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Ağustos 1927. Fransa delegeşi Avukat Basdevant'ın 2-3 Ağustos 1927 tarihlerindeki uzunca savunusu için bkz. **Bozkurt Lotus Davası**, s. 310-398.

3 Ağustos'ta savunmasını tamamlayan Basdevant, bu kez suçun işlendiği yer açısından Türk tezini tartışmaya açmıştır. Basdevant savunmasında; *“Eğer Lotus tarafından yanlış bir manevra yapılmışsa geminin güvertesinden irtikâp olunmuştur demektir ve binaenaleyh bu cürme ait mahakiminin rü'yeti geminin taşımakta olduğu bayrağın ait olduğu mahkeme racidir”* demiştir.

Basdevant örnek olarak Terz isimli bir Fransız gemisinin İtalyan bandıralı Parsa vapuruyla çarpışması meselesinde divanın almış olduğu kararı hatırlatmıştır ki, söz konusu karar, yargılama yetkisinin çarpışmaya sebebiyet verdiği iddia olunan geminin tabi olduğu devlet mahkemelerinin aidiyetini tespit ve kabul etmiştir. Türkiye, kazaya kurban olanların milletleri dolayısıyla kendi mahkemelerinin davayı görmesine yetkili olduğunu gösteren Türk Ceza Kanunu'nun 6. maddesini ileri sürmekte ise de, Türkiye'nin bu iddiasına karşı Basdevant, Lozan Anlaşması'nın Türkiye arazisi haricinde meydana gelen fiil ve hareketten dolayı yabancılar hakkında Türkiye'nin cezalandırma yetkisi olmadığını tespit eden 15. maddesiyle taarruz etmektedir. Binaenaleyh Türkiye'nin yetki iddiası açık denizde vuku bulan çarpışmalara yönelik uluslararası hukuk kurallarına dayanan eski örneklerle ve Lozan Anlaşması hükümleriyle sarih bulunmaktadır.

Arkasından Türk iddiasının dayanacağı uluslararası hukuk esaslarının mevcut olup olmadığını inceleyen Basdevant, denizlerin serbestîsi prensibinden ve açık denizde gemilerin korsanlık müstesna olmak üzere yalnız bayrağını taşımakta olduğu devlet mahkemelerinin yargılamasına tabi olduklarını tespit eden ve uluslararası teamülat ile teyit etmiş bulunan maddeden gayri bir şeyi görmediğini söylemiş ve Bozkurt süvarisine isnat olunan suçla Lotus süvarisine isnat olunan suç arasında ilişki ve bağlantı varlığına dair olan Türk delillerini reddederek kabul etmemiştir. Basdevant, Türk hukukunda uluslararası hukuk prensiplerine göre böyle bir ilişki mevcut olmadığını söylemiştir. Sonuç olarak Basdevant, Adalet Divanı'nın Türkiye'nin uluslararası hukuka aykırı harekette bulunduğunu beyan etmesini ve Kaptan Demons'a tazminat olarak 6.000 lira ödenmesinin karar altına alınmasını talep etmiştir. Fransa Hükümeti tazminat miktarını Kaptan Demons'un tahliyesi için talep edilmiş olan kefalet akçesini esas alarak tespit etmiştir.⁴⁵

⁴⁵ *“Beynelmîlel Mahkeme-i Adalet'te Lotus-Bozkurt Davası”*, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Ağustos 1927.

Basdevant'ın savunmasını tamamlamasından sonra Mahmut Esat Bey cevap hakkı için üç gün süre istemiş ancak Adalet Divanı sonraki müzakere için iki gün mühlet vermiştir ki, bu mühlet şimdiye kadar verilen sürelerin en çoğudur.

6 Ağustos 1927'de Bozkurt-Lotus davasındaki Türk savunmasını dinlemek üzere toplanan Lahey Adalet Divanı'nda Türk tezini açıklayan Mahmut Esat Bey, açıklamalarına Türkiye ile Fransa'nın Adalet Divanı'nda aynı seviyede bulunmalarından kaynaklanan memnuniyetini ifade ederek başlamış ve bunu milletler hukukunun bir zaferi addettiğini söylemiştir. Mahmut Esat Bey, meselenin esasını hatırlatarak Fransa'nın Lozan Anlaşması'nın 15. maddesine istinaden Demons'un tahliyesini talep ettiğini kaydetmiştir. Mahmut Esat Bey, 15. maddeye çizdiği sınırla bir mana vermek isteyen Fransız tezini şiddetle reddederek tefsir usulünün tehlikesine önemle işaret etmiş ve kesin bir anlaşma metni önünde bulunulduğu zaman anlaşmanın ne gibi muameleden sonra tespit edildiği hakkındaki hazırlanma sürecini incelemeye lüzum olmadığını ispat için yapılan değerlendirmeler ile İngiliz ve Fransız hukuklarından alıntılanan eski örnekleri delil göstermiştir.

Mahmut Esat Bey, yalnız imzalanan anlaşmada kastedilen mananın geçerli olduğunu söyleyerek delillendirmeleri reddettikten sonra bir anlaşmanın hazırlanıp yazılması esnasındaki görüşmelerle kesinleşen metnin üzerinde hiç kıymeti olmayacağını, defalarca verilen uluslararası mesai kaleminin yetkisine ait ileri sürülen fikirleri hatırlatmış ve Wimbledon meselesinde sergilenen kararı delil göstermiştir.

Mahmut Esat Bey, Fransa'nın 15. maddeyi uluslararası hukuk prensiplerine dayanmadığı durumda mahkemelerini yetkili görmekten, Türkiye'yi ancak uluslararası hukuk prensiplerine istinat edebildiği takdirde harekete mecbur tutmak istemenin yargılama hakkını felce uğratmak olacağını ve Türkiye'nin yetkisi aleyhinde gösterilebilecek uluslararası hukuk kurallarının mevcut bulunmadığını söylemiştir.

Mahmut Esat Bey savunmasında, Ceza Kanunu'nun 6. maddesini incelemeye açmış, tebaasının kendi arazisi haricinde korunması prensibinin çeşitli memleketler kanunlarında mevcut olduğunu belirterek, bu konularda tafsilat vermiş ve Fransa'nın bunu men eden hükümlerinin mevcudiyetine dair deliller göstermediğini gözlemleyerek; "*Türk hâkimiyeti masun kalacaktır!*" demiştir.⁴⁶

⁴⁶ "*Adliye Vekilimiz Divan-ı Adalette Nokta-i Nazarımızı İzah Etti*", *Hâkimiyet-i Milliye*, 8 Ağustos 1927.

Adalet Divanı'nın 8 Ağustos'taki oturumunda Türk tezinin dinlenmesine devam edilmiştir. Mahmut Esat Bey, kendi tebaalarına karşı işlenen suçlar için mahkemelerine yetki veren koruma usulünü kabul etmiş olan birçok memleketin ceza kanununu tespit ederek ve yerel yargılama hakkı veya yargılama tarzını kabul etmekte serbest bulunduğunu belirterek; *"Himaye usulünün tatbikini memnu kılan hiçbir kaide mevcut olmadığı gibi Türkiye ile Fransa arasında Fransızlara karşı himaye usulünü tatbikten Türkiye'yi men eden bir mukavelename de mevcut değildir"* demiştir.

Mahmut Esat Bey, Fransız ajanın örnek olarak Kostarika meselesinden verdiği delilleri çürüterek bu meselenin Bozkurt davasında delil gösterilemeyeceğini dile getirmiş, sonra diğer eski emsalleri tartışmaya açmış ve Türkiye'nin Türk vatandaşlarının vefatına sebebiyet verdiği için Demons aleyhinde girişimde bulunduğunu söylemiştir.

Mahmut Esat Bey, söz konusu olan şeyin Lozan Anlaşması'nın 15. maddesinin tefsiri olmadığını, tahkimnamenin Adalet Divanı'nın vazifesini, Türkiye'nin uluslararası hukuk kurallarını ihlal edip etmediğinin açıklanmasına ayırdığını söylemiş ve savunmasını büyük bir kararlılıkla şöyle sonlandırmıştır:

*"Türkiye büyük milletler ailesi meyanına girmek istemiş ve bunun için vekâleten hukukunu talep ve istihsal etmiştir. Bununla beraber Türkiye birtakım taahhüdat altına girmiştir. Fakat kendisinden bu taahhüdatın fevkinde bir şey istenmesine muvafakat edemez. Kanunlarını asrileştirerek İsviçre Kanun-u Medeni'si, Alman Kanun-u Ticareti'ni ve İtalyan Kanun-u Ceza'sını kabul eden Türkiye bunların daha bidayet-i tatbikinde birtakım mevani (engeller) ile karşılaşılıyor. Türkiye Divan-ı Adalet'in vereceği hükme inkiyat (boyun eğme) edecektir. Çünkü Türkiye kendi mukadderatını medeni cihanın mukadderatından ayırmak istemiyor!"*⁴⁷

Adalet Divanı, Türk tezini büyük bir dikkatle dinlemiştir.

Adalet Divanı'nın 9 Ağustos'taki oturumunda Fransız delegesi Basdevant yeniden savunmada bulunurken Türkiye'nin iddiasına karşı olarak Türkiye'deki Fransız Maslahatgüzarı'nın Demons'un tevkifini evvela şifahen, sonra yazılı olarak protesto ettiğini hatırlatmış, Fransa'nın daha en başından itibaren Türk mahkemelerinin yargılama yetkisinin kabul etmediğini söylemiştir. Basdevant sözüne devamla;

⁴⁷ "Adliye Vekili Mahmut Esat ve Mösyö Badövan (Basdevant)", **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Ağustos 1927. 8 Ağustos 1927 tarihindeki Mahmut Esat Bey'in yaptığı Türk savunması için bkz. **Bozkurt Lotus Davası**, s. 400-443.

“Mevzu-u müzakerenin esasına nazaran Türkiye hukuk-u düvele taalluk eden ve salahiyet-i adliyesini tatbikten Türkiye’yi men eyleyen bir kayd-ı mani olup olmadığını soruyor, meselenin bu suretle tetkiki indi ve keyfidir. Fransa diyor ki: Türkiye’nin hareketini muhik (haklı) göstermek için istinat edebileceği kabil-i tecviz bir kayıt mevcut mudur?”

Fransa’nın bir vakıayı değil bir hakkı ispat etmekle mükellef tutulmasını arzu eden Türkiye’nin bu iddiasını serdeylemek divana aittir. Bundan başka hukuk-u düvel kurban ve munzarır olan eşhasın tabiiyetini esası üzerine salahiyet-i mahâkim tanıyor. Hâlbuki Türk tezinin esasını bu nokta teşkil ediyor” demiştir.

Basdevant savunmasına; “Mukavelat, muahedat ve emsaline müstenit bir hakk-ı teamül mevcut olduğu isbat edildiğini zannederim. Bilhassa beynelmilel hukuk-u bahriye açık denizdeki müsademelere ait sarih ve kati ahkâm vazetmiştir. Burada vuzû’ bahis olan mesele hâkimiyetlerin keşif ve takdirine zemin teşkil edemez. Mevzuubahis cihet, bütün netayicle birlikte denizlerin serbestisi esasıdır” diyerek son vermiştir.⁴⁸

Adalet Divanı’nda 10 Ağustos sabahı Türk delegesi Mahmut Esat Bey’in Bozkurt-Lotus kazasının sorumlularının Türk adliyesince yargılanmasının uluslararası hukuka aykırı olmadığını vurgulayan karşı savunusunu⁴⁹ dinledikten sonra, mahkemenin karşılıklı savunma yapma aşaması sona ermiştir.

Sonunda 7 Eylül 1927 tarihinde Lahey Uluslararası Daimi Adalet Divanı aldığı kararı açıklamıştır.⁵⁰ Arada eşitlik olduğu cihetle Türkiye’nin Lotus meselesinde uluslararası hukuka aykırı hareket etmemiş olduğunu beyan eden başkanın bulunduğu tarafın oyu kabul edilmiştir. Mahkemenin Türk tezine hak vermesi nedeniyle de Türkiye Fransa’ya hiçbir tazminat vermeyecektir.⁵¹

F. BOZKURT-LOTUS DAVASININ TÜRKİYE’YE MALİYETİ

Adalet Divanı’nın kararıyla Fransa’nın talep ettiği 6.000 lira tazminattan kurtulmuştur. Ancak yaklaşık bir yıl kadar süren Lahey’deki uluslararası dava sürecinde epeyce masraf ödemek zorunda kalmıştır.

⁴⁸ “Divan-ı Adalette Mösyö Badövan’ın Cevabı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 11 Ağustos 1927. Basdevant’ın 9 Ağustos 1927 tarihindeki karşı savunusu için bkz. **Bozkurt Lotus Davası**, s. 445-480. Burada tarih yanlışlıkla 19 Ağustos 1927 olarak verilmiştir.

⁴⁹ Mahmut Esat Bey’in 10 Ağustos 1927 tarihindeki karşı savunusu için bkz. **Bozkurt Lotus Davası**, s. 482-489.

⁵⁰ Adalet Divanı’nın kararı için bkz. **Bozkurt Lotus Davası**, s. 490-518.

⁵¹ “Lotus Meselesi-Davayı Kazandık”, **Ahenk**, 8 Eylül 1927.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgelere göre bu konuda sadece 1927 yılı içinde sarfolunan masraf miktarları şöyledir:

İlk olarak, 29 Mart 1927 tarihli Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve Bakanlar Kurulu'nda yer alan 11 bakan imzasıyla yayınlanan bir kararname ile; Adliye Vekâleti'nden 21 Mart 1927 tarihli tezkeresiyle; Bozkurt ve Lotus meselesine ait muhtıraların baskı, dağıtım ve diğer oluşacak zaruri bazı masraflar için 3.000 liranın temin edilmesi Maliye Vekaleti'nden talep edilmiş, ancak Maliye Vekaleti'nin masarifi gayr-i melhuzadaki (düşünülemeyen olağanüstü giderler kalemi) ödenekleri tümüyle harcanmış olduğundan, durum İcra Vekilleri Heyeti'nin 29 Mart 1927 tarihli toplantısında değerlendirilmiş ve söz konusu masrafların ek ödenek alındığı vakit masarifi gayr-i melhuza faslından karşılanması onaylanarak kabul olmuştur.⁵²

İkinci olarak; 5 Haziran 1927 tarihli Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve Bakanlar Kurulu'nda yer alan 11 bakan imzasıyla, 12 ve 22 Eylül 1926 tarihli kararnamelere ek olarak yayınlanan bir kararname ile; Bozkurt-Lotus meselesinden dolayı Lahey'e gidecek olan heyetin harcırahla diğer masraflarına karşılık olmak üzere masarifi gayr-i melhuzadan 20.000 lira ayrılması Adliye Vekâleti'nin 5 Haziran 1927 tarihli tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 5 Haziran 1927 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.⁵³

Üçüncü olarak, 21 Eylül 1927 tarihli Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve Bakanlar Kurulu'nda yer alan 11 bakan imzasını taşıyan ve 5 Haziran 1927 tarih ve 5.287 numaralı kararnameye ek yapılan bir başka kararname ile; Bozkurt Lotus meselesi dolayısıyla Lahey'de bulunan Adliye Vekili Mahmud Esad Beyefendi'ye Maliye Vekaleti'nin bu yıl içindeki bütçesinin 151'nci masarifi gayr-i melhuza tertibinden 3.000 lira verilmesi, Maliye Vekaleti'nin 6 Eylül 1927 tarih ve 44.246/225 muvazene-i milli numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nce 21 Eylül 1927 tarihinde onaylanarak kabul olunmuştur.⁵⁴

Dördüncü olarak; 6 Temmuz 1927 tarihli ve 5412 numaralı kararnameye yapılan ekle, 9 Kasım 1927 tarihli Reisicumhur Gazi Mustafa

⁵² **BCA**, 30-18-1-1 / 23-21-8. Bozkurt-Lotus meselesine ait baskı, dağıtım ve sair giderlerin karşılanması için gereken paranın bu fasla ek ödenek verildiği zaman ödenmesi. (29.03.1927).

⁵³ **BCA**, 30-18-1-1 / 24-36-1 Bozkurt-Lotus meselesinden dolayı Lahey'e gidecek olan heyetin yolluğu ile diğer giderleri için 20.000 lira ayrılması. (05.06.1927).

⁵⁴ **BCA**, 30-18-1-1 / 25-50-18. Bozkurt-Lotus meselesi dolayısıyla Lahey'de bulunan Adliye Bakanı Mahmut Esat Bey'e 3.000 lira verilmesi. (21.09.1927).

Kemal, Başvekil İsmet ve Bakanlar Kurulu'nda yer alan 9 bakan imzalı bir başka kararname ile; Bozkurt-Lotus yargılaması masrafları olarak Adalet Divanı'nın talep mektubu dolayısıyla ödenecek olan 5.000 florinin Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 59'uncu maddesi hükümlerine dayanarak Maliye Vekâleti bu seneki bütçesinin 101'nci masarif-i gayr-i melhuza tahsisatından ödenmesi, Adliye Vekâleti'nin 2 Ekim 1927 tarih ve /286 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekâleti'nin 8 Ekim 1927 tarih ve 45813/246 numaralı değerlendirme mektubu üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 9 Kasım 1927 tarihli toplantısında onaylanarak kabul olunmuştur.⁵⁵

Beşinci ve son olarak, 18 Aralık 1927 tarihli Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve Bakanlar Kurulu'nda yer alan 11 bakan imzasını taşıyan bir kararname ile; Bozkurt-Lotus davası sebebiyle hazırlanan muhtıralarla, olayın başlangıcında görüşleri sorulan profesörlere verilmesi gereken 5.500 liranın, bütçede karşılığı bulunmaması nedeniyle Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 59'uncu maddesine bağlı olarak masarif-i gayr-i melhuza tertibinden karşılanması, Adliye Vekâleti'nin 11.11.1927 tarih ve 362 numaralı tezkeresiyle yapılan teklifi ve Maliye Vekâleti'nin 1 Aralık 1927 tarih ve 48.591/325 numaralı değerlendirme mektubu üzerine İcra Vekilleri Heyeti'nin 18 Aralık 1927 tarihli toplantısında onaylanarak kabul olunmuştur.⁵⁶

Bu kararnamelerde belirtilen masraf kalemleri toplandığında Türkiye Cumhuriyeti'nin sadece 1927 yılında 31.500 lira masraf ettiği ve Adalet Divanı için de ayrıca 5.000 florin ödediği anlaşılmaktadır. Şüphesiz bu miktar, o dönemin kıt kanaat bütçeleri için bu masraf büyük güçlük yaratmıştır, ancak esasen tam bağımsızlık ve egemenlik hakkını ilgilendiren Lahey Adalet Divanı'nın Türkiye'yi haklı bulmasının getirisi parayla ölçülemeyecek kadar büyük olmuştur.

G. Lahey Adalet Divanında Elde Edilen Zaferin Yankıları

Lahey'deki mahkemenin kazanılması Türk kamuoyunda ve basınında büyük bir sevinç yaratmıştır. Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın Lotus meselesindeki kararı Türkiye Cumhuriyeti ve Türk adliyesi için önemli bir zafer olarak görülerek, bu konuda bütün gazetelerde

⁵⁵ **BCA**, 30-18-1-1 / 26-60-20. Bozkurt-Lotus davası mahkeme masrafları olarak Adalet Divanı Talepnamesi gereğince ödenecek paranın, Maliye Vekâleti Bütçesi'nden ödenmesi. (09.11.1927).

⁵⁶ **BCA**, 30-18-1-1 / 26-69-13. Bozkurt-Lotus davası sebebiyle mütalaası sorulmak üzere celbedilen profesörlere ödenecek ücretin tespiti. (18.12.1927).

çoşuklu makaleler yayınlanmıştır. Anadolu Ajansı'nın derlediği bazı gazete makalelerinden örnekler şöyledir:

Millet: *“Lahey Mahkemesi'nin kararı evvela Türkiye Cumhuriyeti, saniyen Türkiye adliyesi, salisen gayur (gayretli) Adliye Vekilimiz için çok mühim bir zaferdir. Adli salahiyet meselesinde yalnız hukuk-u düvel kavaidiyle mukayyet olacağımızı Lozan'da tasdik ettirmiştik. Bu salahiyeti selbeden hiçbir hukuk-u düvel kaidesi mevcut olmadığı için adliyemiz davaya vaz'ı yed etmişti. Lahey Mahkemesi'nin kararı Türk adliyesinin bu nokta-i nazarını teyit ve tasdik etmektedir. Bu karar bir taraftan da cürm işleyen bir kimsenin cezasız kalmamasını arzu eden nazariyat-ı cezaiyenin bu yoldaki medeni ve insani cereyanların bir zaferi sayılır. Zira böyle salahiyet ihtilafatı bahanesiyle mücrimlerin cezasız kalabilmesi insaniyet için bir zarar ve hissiyat-ı umumiyeye mugayir bir netice olabilirdi.”*

Cumhuriyet: *“Türk bayrağına şerefli hakkını veren Türkiye Cumhuriyeti yeni müesseselerinin başında gelen inkılâb-ı hukukatına da Beynelmilel Divan-ı Adaleti'nin kararıyla yeni bir zafer daha ilave etti. Kararın yalnız hak mefhumuyla endişe sak Beynelmilel Divan-ı Adalet'in bitaraf, azasının da reyine istinat ettiği nazarı dikkate alınırsa Türk adliyesinin bu suretle yeni zaferinin kıymeti bir kat daha yükselmiş olarak tecelli eder, beynelmilel ehemmiyeti haiz bu muzafferiyat-ı aliyeyi bize temin eden hükümetimizi ve bu davayı kudret-i ilmiyesiyle bihakkın müdafaa etmiş olan inkılâbın ateşin hadimlerinden genç Adliye Vekilimizi hararetle tebriki milli bir vazife addederiz.”*

İkdam: *“Lotus davasını kazanmanın bizde hâsıl ettiği memnuniyetin iki sebebi ve menbai vardır. Biri davayı kazanmaktan hâsıl olan memnuniyettir. İkincisi Türkiye Hükümeti'nin hukuki esaslara temas ederek hall-i davayı medeniyetin takdir ve tahmin edeceği yola irca etmesidir. İşte Türkiye'nin en büyük kazancı budur.”*

Vakit: *“Divan-ı Adalet'in verdiği bu karar Türk tarih-i adliyesi için unutulmaz bir hadisedir. Çünkü bu hadise kendi hudutları dâhilinde Türk tebaası aleyhinde ika-ı cürm eden ecnebler hakkında takibat yapmaktan aciz olan kapitülasyonlu Osmanlı İmparatorluğu'yla yalnız kendi topraklarında değil açık denizlerde bile Türk tebaasının ecnebilere karşı himayesini temin eden bugünkü Türkiye Cumhuriyeti arasındaki şeref ve nüfuz farkını göstermektedir. Üç dört sene evvel Lozan'da kabul edilmiş olan prensipler bugün ilk defa olarak Beynelmilel Lahey Divan-ı Adaleti tarafından Türkiye Cumhuriyeti hakkında tatbik edilmiştir. Divan-ı Adalet Türkiye ile Fransa'yı mahkemede müsavi hukuka nail iki devlet olarak karşılamış, muhakemat ve müdafaat neticesinde Türkiye'yi haklı ve*

Fransa'yı haksız çıkarmıştır. Cumhuriyet Hükümeti bundan dolayı bihakkın iftihar edebilir."⁵⁷

Adalet Divanı'nda Türkiye ile Fransa'nın eşit iki devlet olarak yer alması, Lozan'da kabul edilen adli şartların Adalet Divanı'nca Türkiye Cumhuriyeti'ne ilk kez uygulanması, uluslararası hukuka uygun olarak Türkiye'nin toprakları dışında Türk vatandaşlarına yönelik suçlarda yargılama hakkını kullanabilmesi ve suç işleyenin cezasız kalmaması gibi noktalara dikkat çekilen bu yazılardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin mahkeme kararıyla uluslararası hukuka uygun hareket ettiğinin kabul edilmesi Türk hukuk tarihi için büyük bir başarı olarak görülmekte ve haklı övüncü gerektiren elde edilen bu sonuç, genç Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in sağladığı büyük bir başarı olarak takdir edilmektedir.

Hakimiyet-i Milliye başyazarlarından Siirt Mebusu Mahmud, "*Türk Adliyesi: Beynelmilel Adalet Mahkemesi Huzurunda*" başlıklı yazısında, Türk adliyesinin şerefli bir imtihan geçirdiği Lotus meselesinde, Uluslararası Adalet Divanı Mahkemesi huzurunda parlak bir zafer kazandığını, kazanılan bu başarının şerefine hiç şüphesiz Türkiye Cumhuriyeti'ne, adli bağımsızlığı sağlayan devlet adamlarına, davayı uluslararası mahkeme huzurunda iyi savunan genç ve aydın Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey ile kıymetli arkadaşlarına ait olduğunu vurgulamıştır. Siirt Mebusu Mahmud yazısında Bozkurt-Lotus davasının aşamalarını özetledikten ve esasen hukuki bir mesele olması gereken bu anlaşmazlıkta Fransızların işin içine duyguları karıştırarak izzetinefis haline getirmelerinin doğru olmadığını dile getirdikten sonra Türkiye'nin bu olayda sadece Lozan'da -İsmet Paşa'nın iğne ile kuyu kazarak ince eleyip sık dokuyarak elde ettiği- anlaşmanın verdiği yetkisini kullanarak yargılama hakkını uyguladığını belirttiği yazısını şu önemli tespitlerle noktıyor:

"Hakkından ve vaziyetinden emin olan Türkiye, işin Lahey Beynelmilel Adalet Mahkemesi'ne havalesini talep etti. Bu talebimizle anlatmak istedik ki, yaptığımız işi biliyoruz, hakkımızdan eminiz, fakat her iki tarafın şeref ve haysiyetini vikaye için Lahey'e gidelim. Orada verilecek hükme razı olacağız!.. Hükümetimiz, bu kararı ittihaz etmekle hem bir itidal numunesi göstermiş oldu, hem de adaletin icabatını beynelmilel bir hakemle teyit ettirdi: Lotus kaptanı aleyhinde hakk-ı kazamızı istimal etmekle beynelmilel uhuda mugayir mi hareket etmiştik? İşte Adalet Mahkemesi birkaç gün evvel ittihaz ettiği bir kararla bu sualimizin cevabını veriyor:

⁵⁷ "*Beynelmilel Divan-ı Adalet'in Kararı Cumhuriyetimiz ve Adliyemiz İçin Mühim Bir Zaferdir*", **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1927.

‘Türkiye, Fransız vapurunun nöbetçi zabiti aleyhine takibat-ı cezaiye yapmakla Lozan Muahedesi’ne ve hukuk-u beynelmilel esasatına muhalif harekette bulunmamıştır.’ Bu cevap, her şeyi izah ediyor. Milletlerarasında cari olan siyasi teamüllere, beynelmilel hukuk ve kaidelere -medeni bir devlet olmak itibarıyla- tamamen riayetkâriz, bizi bu meselede ısrara sevk eden sebep, mevcut muahedattır. Hiç kimse bizden imzamızla kabul ve teyit ettiğimiz mükellefiyet ve mecburiyetlerden fazla bir şey talep edemez. Kendileriyle en iyi dostluk yapmamıza hiçbir mani tasavvur etmediğimiz Fransa ile en ehemmiyetsiz bir itilafın hatvesini bile hoş görmüyoruz.

Fakat insanların hadisata hâkim olması mümkün değildir. Asıl marifet, bu gibi hadiselerin zuhurunu sükûnetle karşılamasını bilmekte ve onların hissiyat ve münasebatı rencide etmeyecek tarzlarda suret-i hallini bulmaktır.

Beynelmilel Adalet Mahkemesi’nin verdiği bu karar, ümit ederiz ki, Fransız efkârumumiyesinde menfi bir iz bırakmayacaktır; çünkü Fransız milletinin hakka ve milli istiklale ne kadar âşık olduğu malumdur. Bu münasebetle Adliye Vekilimizi ve refika-i mesaisini tekrar tebrik ediyoruz: Onlar, nazari sahada mektup (yazılı), fakat şimdiye kadar devletler tarafından tasdik edilmemiş olan bir hakkımızı, Beynelmilel Adalet Mahkemesi lisanıyla tekrar tasdik ve ilan ettirdiler!’⁵⁸

Adalet Divanı’nın tarihi kararı ile Lahey’de elde edilen büyük hukuk zaferi, Türkiye’de tam bir bayram havası yaşatırken, Fransa’da ise adeta patlayan top etkisi yaratmıştır. Fransa Hükümeti bir yandan karara boyun eğerken, öte yandan azınlıkta kalan hâkimlerin pek çoğu kararı eleştiren bir bildiri kaleme almışlar, Fransız basınında da kararın uluslararası hukuk uzmanları arasında şiddetli yorumlara neden olacağı şeklinde haberlere yol açmıştır.⁵⁹ Hatta Fransa’da yayınlanan Golva ve Figaro gazeteleri Lotus kararına şiddetle saldırarak; *“Lahey’e gideceğimize nokta-i nazarımızı salâh-ı kuvvetle Türklere kabul ettirseydik daha muvafık olurdu”* demektedirler.⁶⁰ Fransız basınındaki bu tepkilere karşın, Fransa Dışişleri Bakanı Mösyö Briyan, 9 Eylül’deki Cenevre’deki Cemiyet-i Akvam toplantısında, bütün güçlülere rağmen barışa inanmak gereğini dile getirdiği konuşmasında; Lotus meselesini ima ederek, verilen hüküm ve karar ne olursa olsun bunu kabul etmek lazım geleceğini ve milletin nüfuz

⁵⁸ Siirt Mebusu Mahmud *“Türk Adliyesi: Beynelmilel Adalet Mahkemesi Huzurunda”*, **Hâkimiyet-i Milliye**, 11 Eylül 1927.

⁵⁹ *“Divan-ı Adalet’in Kararı Fransa’da Bir Top Gibi Patladı”*, **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1927.

⁶⁰ *“Lotus Kararı” Ahenk*, 11 Eylül 1927.

ve hayatının bunu gerektirdiğini belirtmiştir. Mösyö Briyan sözlerini; *“Hepiniz hakem usulüyle sulh ve salaha teveccüh ediniz”* diyerek bitirmiş ve büyük alkış almıştır.⁶¹

Briyan’ın sözlerine de atıfta bulunan Ağaoğlu Ahmet *“Lahey Zaferi”* başlıklı yazısında, öncelikle Adliye Vekili Mahmut Esat Bey’in Lahey’de elde ettiği başarının birçok özellikleri ve o oranda öneme sahip olduğunu, bu başarıya binaen Mahmut Esat Bey’e ne kadar teşekkür edilse az geleceğini belirterek, mahkemede önemli gördüğü detaylardan bazılarını sıralamıştır. Ağaoğlu Ahmet bu detaylardan biri olarak; Mahmut Esat Bey’in bir müdafaasından sonra Profesör Basdevant’ın Mahmut Esat Bey’e doğru yürüyerek, elini uzatıp müdafaasının takdire değer olduğunu söyleyip kendisini tebrik etmesinden övgüyle bahsettikten sonra, mahkemenin kararını değerlendirirken de; *“Lahey Divan-ı Adaleti’nin vermiş olduğu karar bütün zaif devletler ve bilhassa şark memleketleri için bir medar-ı tesellidir. Bu karar ispat etti ki, dünyada henüz bir hak ve hakikat endişesi bakidir ve Cemiyet-i Akvam ve Lahey Divan-ı Adaleti gibi heyet ve müesseseler zaman zaman bu endişeden dahi mülhem olabilirler. Muvaffakiyetin bu ciheti beşeriyetteki adalet idealinin ve bilhassa şark ile garp arasındaki alaka ve münasebetlerin takviye ve teyidine medar olacaktır”* diyerek kararın doğu-batı ilişkisinin gelişmesine vesile olacağını söylemektedir. Ağaoğlu Ahmet yazısının son kısmında konuya Fransa ile olan ilişkilere zarar gelmemesi açısından yaklaşarak;

“Yalnız bundan dolayı Fransa’ya zillet ve hicap hususu çıkarmak hiffetine (hafiflik) kapılmaktan dikkatle sakınalım. Unutmamalıyız ki, Fransa her hususta bizim büyük ve muhterem üstadımızdır. Ve hatta bugün ihraz ettiğimiz muvaffakiyeti dahi ondan aldığımız ilmi ve hukuki ilhamata medyunuz.

Bu üstatla aramızda bir itilaf zuhur etmişti. Müttefikler hakeme müracaat ettik. Hakem bizim lehimize karar verdi. Hiç şüphe yoktur ki, bu bizim için büyük bir şereftir. Fakat bu şeref hiçbir zaman üstada karşı hürmetsizliği istilzam ettirmez. Filhakika bu meyanda Gölva gibi aleyhimize hezeyanlar savuran Fransız gazeteleri oldu. Fakat unutmamalıyız ki, bu gibi gazeteler zaten bugünkü Fransa’nın haricine çıkmış kraliyet ve irtica taraftarı varakparelerdir.

Buna mukabil Cumhuriyet Fransa’sının hukuki ve büyük evladı muhterem Briyan’ın ibraz ettiği asalet ve necabete bakınız: bu büyük adam daha dün irat ettiği bir nutukta Fransa’nın hakem tarafından verilen hüküm

⁶¹ *“Briyan’ın Nutku”*, **Ahenk**, 12 Eylül 1927.

karşısında hürmetle eğileceğini beyan etti. Fransa'nın ibraz ettiği bu tevazu ve necabet eseri önünde bizim de hürmetle eğilmemiz ve büyük bir manevi alakalar ile merbut olduğumuz bu memleketin büyüklüğünü takdir etmeliğimiz lazım gelir"⁶² önerisiyle bitirmektedir.

Ağaoğlu Ahmet'in bu uyarıcı yazısından, Bozkurt-Lotus meselesinden dolayı yaklaşık bir yıldan beri gerginleşen iki ülke ilişkilerinin, Fransa'nın mahkeme kararına uyacağını açıklamasıyla birlikte artık normalleşme sürecine girmesi zamanının geldiği anlaşılmaktadır.

Türkiye'de davanın sona ermesiyle birlikte Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in yurda dönüşü dört gözle beklenmeye başlamıştır. Sonunda 17 Eylül 1927'de beraberindeki Veli Bey'le birlikte trenle İstanbul'a gelen Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, Çatalca'da Savcı Nazif Bey tarafından, Sirkeci istasyonunda da Başvekil İsmet, Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşalar, Dâhiliye Vekili Cemil, Halk Fırkası Katib-i Umumisi Safvet, Vali Süleyman Sami, Şehremini Muhittin Beyler ile birçok milletvekili, hukuk öğrencisi, adliyeciler, darülfünunlular ve binlerce halk tarafından parlak bir törenle alkışlanarak karşılanmıştır. Adliye Vekili trenden iner inmez Büyük Milleti Meclisi Reisi Kazım ve Başvekil İsmet Paşalar ile öpüştür. Şehremini Muhittin Bey İstanbul şehri namına tebrik etmiştir. Hukuk Talebesi Reisi Lahey'de kazandığı zaferden dolayı kendisini tebrik eden kısa bir konuşma yapmış, Adliye Vekili Mahmut Esat Bey de bu konuşmaya memnuniyetini belirten kısa bir cevap vermiştir. Daha sonra kendisine Talebe-i Hukuk Cemiyeti, Ankara Hukuk Mektebi ve Savcılık adlarına buketler verilmiş, Adliye Vekili bunlara da teşekkür etmiştir.

Mahmut Esat Bey yürürken Başvekil İsmet Paşa'ya: "Eserinizin üzerinde yürüyerek kazandık Paşam" demiştir. Bu arada kendisi ile görüşen gazetecilere bir açıklamada bulunan Mahmut Esat Bey, bu açıklamasında şunları söylemiştir:

"Lozan Muahedesini, vatan mefhumu kadar sevmek, kıskanmak ve öyle müdafaa etmek lazımdır fikrindeyim. Lotus meselesi muahedenin adli kısmı ile alakadar idi. Türk Reisicumhuru Hazretleri bana salahiyetname vererek hakkımızın müdafaaasını ve kazanılmasını emir buyurdular. Milletimizin hakkı adım adım müdafaa edilerek kazanıldı. Esasen büyük Reisicumhurun emrinden sonra başka türlü olamazdı. Lahey'de benimle çalışan arkadaşlarıma alenen teşekkür ederim. Teessürle hatırladığım bir noktayı size işaret etmek istiyorum, geçen sene Fransız gazetelerinden bazıları bizi bi-insafane surette tenkit ederek barbarlıkla itham ettiler.

⁶² Ağaoğlu Ahmet, "Lahey Zaferi", **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1927.

Lahey’de Türklere, bilhassa Türk hukukçularına hukuk-u düvel dersi vereceklerini yazdılar. Umarım ki, bir daha ağızlarına almayacaklardır. Türk Cumhuriyeti adliyesi yaptığını bilir.”⁶³

Adliye Vekili daha sonra İsmet Paşa ile birlikte otomobile binerek saraya gitmişler, geç vakit Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmişlerdir.

Lahey’de kazandığı zaferden dolayı Türk Ocakları Merkez Heyeti Reis Vekili ve Türk şairi Mehmet Emin Bey tarafından Adliye Vekili Mahmut Esat Bey’e; *“Mukaddes hukukunun mahfuziyetini sayısız ve eşsiz kahramanlıklarla temin eden yeni Türkiye yeni tarihine sizin ilim ve hak silahlarını kullanarak ettiğiniz mücahedenin zaferiyle yeni bir kahramanlık destanı daha ilave etti. Bütün ocaklıları temsil eden biz aşk ve iman yoldaşlarınız milli mefkûremizin aziz kahramanı olan siz kardeşimizi büyük bir fahr ve gururla kutluyoruz”*⁶⁴ şeklinde bir tebrik telgrafı göndermiştir. Aynı zamanda Ankara Türk Ocağı üyesi olan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey bu telgrafa basın aracılığıyla ertesi gün; *“Varlığını ve bütün benliğini asil ırkıdan alan Mahmut Esat Merkez Heyeti’nin naçiz hakkında lütfen izhar buyurduğu muhabbet ve teveccühlere teşekkür ederken Türk Ocaklarını milli şairimiz olan zatıâlilerinin âli ve necip şahsiyetlerinde selamlamakla müstesna bir zevk duymakta olduğunu da iblağ ile mübahidir”* cevabını vermiştir.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey İstanbul’da bulunduğu sırada 18 Eylül’de İstanbul Darülfünunu, 19 Eylül’de de Hukuk Fakültesi’ni ziyaret etmiştir. Hukuk Fakültesi Reisi Tahir Bey verdiği nutukta Lotus davasının kazanılmasından ve bu zaferin büyüklüğünden bahsederek, Vekil Beyefendi’ye tebriklerini sunmuşlar, Vekil Beyefendi de teşekkür ettiği cevabında, Lotus zaferinin, Türk milletinin eseri olduğunu söylemiş, daha sonra da öğrencilere yönelerek yaptığı konuşmasında, *“İstikbaliniz mütemadi mücadele ile doludur. Bunların hepsinde muvaffakiyetinizi dilerim”* demiştir. Adliye Vekili’nin burada yaptığı konuşma fakültenin hoca ve öğrencileri tarafından defalarca alkışlanmıştır.⁶⁵

Lahey’de elde ettiği zaferden dolayı Mahmut Esat Bey’e tüm Türkiye’de büyük bir saygı ve hayranlık duyulmakla birlikte, kendisinin bir hukukçu olması hasebiyle, özellikle İstanbul ve Ankara Hukuk Fakülteleri öğrencileri tarafından, Mahmut Esat Bey’e ayrıca sevgi ve saygı

⁶³ “Adliye Vekilimiz Dün İstanbul’a Geldi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Eylül 1927; “Adliye Vekilimiz Geldi”, **Ahenk**, 18 Eylül 1927.

⁶⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 19 ve 21 Eylül 1927.

⁶⁵ “Adliye Vekilimiz Hukuk Fakültesi’nde”, **Ahenk**, 20 Eylül 1927.

gösterilerinde buldukları gözlenmektedir. Nitekim Ankara Hukuk Mektebi öğrencileri, hocaları olan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'e, "Büyük zaferinizin sevinciyle bayram yapmakta olan talebeniz sizi kemal-i hürmetle tebrik eder" şeklinde telgraf çekmişler, Mahmut Esat Bey de, Ankara Hukuk Mektebi Müdürü Fevzi Beyefendi'ye gönderdiği cevabi telgrafında; "Mektebimiz talebeleri tarafından çekilen telgrafi pek geç aldım. Hakkında gösterdikleri muhabbetlere çok teşekkürler ederim. Kendilerine aynı yollarda daha büyük muvaffakiyetler temenni etmekte olduğumun ve iştiyaklarını çekmekte bulunduğumun iblağını bildirilmesini rica ederim" şeklinde karşılık vermiştir.⁶⁶

İstanbul'dan Ankara'ya gidecek olan Mahmut Esat Bey için Ankara Hukuk Mektebi öğrencileri parlak bir karşılama töreni hazırlamışlardır. Buna göre, öğrencilerden beş kişilik bir heyet Mahmut Esat Bey'i Polatlı'da karşılayarak, öğrenciler adına buket takdim edecek, ayrıca Hukuk Mektebi'nin bütün öğrencileri istasyonda hazır bulunacaklar, Adliye Vekili'nin gelişiyle öğrencilerden biri konuşma yapacaktır. Bu karşılama töreni için Hukuk Mektebi Müdüriyeti'nden de bir davet yapılarak, gündüz ve gece öğrencilerinin saat 10'da okulda hazır bulunmaları rica edilmiştir. Bütün bu hazırlıklar Mahmut Esat Bey'e verilen değer için nişanesi olsa gerektir.

SONUÇ

"Bozkurt-Lotus Davası" ya da "Lotus Meselesi" olarak adlandırılan dava konusu, Fransız Messageries Maritimes Acentası'na ait Lotus vapuruyla Türk bayrağını taşıyan Bozkurt isimindeki kömür yüklü eski bir kuru yük gemisinin 2 Ağustos 1926 tarihinde Ege Denizi'nde Midilli açıklarında çarpışması sonucunda, Bozkurt'un sekiz kişilik mürettebatıyla batmasından kaynaklanmıştır. Bu kazaya neden olan gemileri kullanan Türk ve Fransız kaptanlar, henüz daha kazanın meydana geldiği 1926 yılında kabul edilmiş olan yeni Türk Ceza Kanunu'nun 6. maddesine göre adil bir biçimde yargılanmıştır. Bu yargılama sırasında Kaptan Demons Türkiye'nin yurt dışında eğitim almış yetkin hukukçularından biri olan Lütfi Fikri Bey tarafından savunulmuş, yargılama aşamasında kendisine fazlasıyla özen gösterilmiş, hatta Türk mahkemesinin kararını açıkladığı 15 Eylül 1926'dan hemen iki gün önce acentesinin ödediği 6.000 lira kefaletle serbest kalıncaya değin cezaevinde kaldığı yaklaşık bir aylık tutukluluk süresini tek

⁶⁶ "Adliye Vekili Mahmut Esat Bey Talebelerinin Tebrikatına Cevap Verdi", **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1927.

başına kitap okuyarak, adeta bir misafir gibi rahat geçirmiştir. Davanın Türk mahkemesinde görülmesi sürecinde Fransız basını ve kamuoyu kendi vatandaşlarının yargılanmasından dolayı büyük bir yaygara koparıırken, Türk kamuoyu metanetini koruyarak sabırla dava sonucunu beklemiştir.

Ancak Kaptan Demons'un tutuklanarak, davaya Türk mahkemelerinde bakılması süreciyle birlikte Türkiye ve Fransa arasında ortaya çıkan hukuki yetki sorunu, giderek büyük bir uluslararası hukuk krizine dönüşmüştür. Fransa, Lozan'ın Adli Salahiyet Sözleşmesi'nin 15. maddesine göre, uluslararası açık denizlerde meydana gelen bu kazadan dolayı Türk adliyesinin bir Fransız vatandaşını yargılayamayacağını ileri sürmüştür. Fransa'nın bu düşüncesinin altında şüphesiz büyük devlet olmasına güvenerek, (üstelik de yüzlerce yıldır yararlandığı kapitülasyonların kendilerine sağladığı hakların Lozan'da sona ermiş olmasına-ı bilmesine rağmen), eski hükmedici alışkanlıklarını sürdürmek istemesi ile birlikte yeni Türkiye Cumhuriyeti ve onun hukuk sistemine olan güvensizlik yatmaktadır. İki ülke arasında baş gösteren adli yetki sorunu Türkiye'nin önerisiyle Lahey'de bulunan Uluslararası Daimi Adalet Divanı mahkemesine taşınmış ve açık denizlerde meydana gelen bu tür kazalarda yargılama yetkisinin hangi ülkeye ait olması gerektiği hakkındaki mahkemenin görüşü istenmiştir.

Sonuçta Lahey Adalet Divanı'nın verdiği kararla, Türkiye'nin iddiasına destek vermesi, yani Bozkurt gemisinin batması ve sekiz Türk vatandaşının ölümüyle sonuçlanan bu elim deniz kazası gibi uluslararası açık denizlerde devletlerarası işlenmiş suç durumlarında yargılama yetkisinin Türkiye'ye ait olduğunu kabul etmesi pek çok açıdan büyük öneme sahiptir. Bu karar, uluslararası sularda deniz taşımacılığı yaparken meydana gelen bu tür anlaşmazlık konularında geçerli emsal oluşturacak bir sonuç yaratmıştır. Uluslararası deniz hukuku literatürüne "*Lotus Prensibi*" olarak girecek olan bu emsal 1975 yılında Fransa tarafından da iç hukukuna sokulacaktır. Ayrıca Adalet Divanı, davaya bakış şekli ve tarzıyla yenilik oluşturmuş, Türkiye'nin tezini desteklemekle, aynı zamanda gelecekte oluşabilecek uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde zengin ve güçlü olanların değil, haklı olanların yanında yer alacağını göstererek adil olacağına dair güven tazelemesi yaşamıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin özgürlük, egemenlik ve bağımsızlığı açılarından büyük önem verdiği Bozkurt-Lotus davası, Türkiye'nin yanı sıra uluslararası hukuk ile sorunları olan bütün devletleri de yakından ilgilendirmektedir. Lahey'de elde edilen bu başarılı sonuç, aynı zamanda İsviçre'den doktoralı yetkin bir hukukçu olan, Kuşadalı, genç ve çalışkan

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in yoğun gayret ve çabalarının sonucunda gelen büyük bir zafer olarak onun başarı hanesine yazılmalıdır. Türk hukuk devriminin öncülerinden biri olan Mahmut Esat Bey, üstelik de Türk hukuk devriminin en yoğun olarak yaşandığı 1926-1927 yıllarında bir yandan da bu davaya büyük emek, enerji ve zaman harcamak zorunda kalmıştır. Onu, bu büyük ve önemli zafere iten güç ise Türk devriminin her aşamasında ve her alanında olduğu gibi her zaman işin ehliyle çalışmayı tercih eden, her işi liyakat ve ehliyet sahibi olanlara vermeyi iyi bilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'tür. Nitekim Mahmut Esat Bey'e bu davayı kazanması talimatını veren ve onu bu davada cesaretlendiren Atatürk, soyadı kanunundan sonra bu davadaki başarısından dolayı Mahmut Esat Bey'e "Bozkurt" soyadını uygun görecektir. Ayrıca Lozan'da gösterdiği kararlılıkla kabul ettirdiği adli hükümlerle Mahmut Esat Bey'in yolunu açan dönemin Başbakanı İsmet İnönü de davanın her aşamasında Adliye Vekili'ne desteğini esirgememiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük onur ve saygınlık kazandıran Bozkurt-Lotus davasındaki başarısından dolayı Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt ile onun arkasında kale gibi sağlam duran devlet adamları Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ve Başbakan İsmet İnönü'yü sevgi, saygı ve minnetle anıyoruz.

KAYNAKÇA:

Arşiv belgeleri:

BCA, 30-18-1-1 / 21-60-17. Bozkurt-Lotus vapurlarının çarpışması sonucu Fransa ile doğan ihtilafın halli için Adliye Vekili Mahmud Esad Bey'e yetki verilmesi. (22.09.1926).

BCA, 30-18-1-1 / 21-71-17. Bozkurt-Lotus vapurlarının çarpışmasından dolayı Fransız Hükümeti ile düzenlenen sözleşmenin kabulü. (24.11.1926)

BCA, 30-18-1-1 / 22-82-21 Lahey Adalet Divanı'nda görüşülecek olan Bozkurt-Lotus meselesinde Hükümetimizi İstanbul Birinci Hukuk Mahkemesi Başkanı Feyzi Daim'in temsil etmesi. (12.01.1927).

BCA, 30-18-1-1 / 23-21-8. Bozkurt-Lotus meselesine ait baskı, dağıtım ve sair giderlerin karşılanması için gereken paranın bu fasla ek ödenek verildiği zaman ödenmesi. (29.03.1927).

BCA, 30-18-1-1 / 24-36-1 Bozkurt-Lotus meselesinden dolayı Lahey'e gidecek olan heyetin yoluyla diğer giderleri için 20.000 lira ayrılması. (05.06.1927).

BCA, 30-18-1-1 / 25-42-4 Fransa Hükümeti ile süren Bozkurt-Lotus davasının 1.8.1927 tarihinde Lahey Adalet Daimi Divanı'nda görüşülmesi sırasında Hükümeti temsil etmek üzere Adliye Vekili Mahmud Esad Bey'in görevlendirilmesi. (06.07.1927).

BCA, 30-18-1-1 / 25-50-18. Bozkurt-Lotus meselesi dolayısıyla Lahey'de bulunan Adliye Bakanı Mahmut Esat Bey'e 3.000 lira verilmesi. (21.09.1927).

BCA, 30-18-1-1 / 26-60-20. Bozkurt-Lotus davası mahkeme masrafları olarak Adalet Divanı Talepnamesi gereğince ödenecek paranın, Maliye Vekâleti Bütçesi'nden ödenmesi. (09.11.1927).

BCA, 30-18-1-1 / 26-69-13. Bozkurt-Lotus davası sebebiyle mütalaası sorulmak üzere celbedilen profesörlere ödenecek ücretin tespiti. (18.12.1927).

Kitap-Makale- Süreli Yayınlar:

“Adliye Vekili Mahmut Esat Bey Talebelerinin Tebrikatına Cevap Verdi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1927.

“Adliye Vekili Mahmut Esat ve Mösyö Badövan (Basdevant)”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Ağustos 1927.

“Adliye Vekilimiz Divan-ı Adalette Nokta-i Nazarımızı İzah Etti”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Ağustos 1927.

“Adliye Vekilimiz Dün İstanbul'a Geldi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Eylül 1927.

“Adliye Vekilimiz Geldi”, **Ahenk**, 18 Eylül 1927.

“Adliye Vekilimiz Hukuk Fakültesi'nde”, **Ahenk**, 20 Eylül 1927.

“Adliye Vekilimiz”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 20-21 Eylül 1926.

“Beynelmilel Divan-ı Adalet'in Kararı Cumhuriyetimiz ve Adliyemiz İçin Mühim Bir Zaferdir”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1927.

“Beynelmilel Mahkeme-i Adalet'te Lotus-Bozkurt Davası”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Ağustos 1927.

“Bozkurt Lotus Kaptanı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Eylül 1926.

“Bozkurt Vapurunun Batması Meselesi”, **Ahenk**, 7 Ağustos 1926.

“Bozkurt Vapurunun Garkı Mesulleri”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1926.

“Bozkurt'u Batıranların Mahkemesi Bitti”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Eylül 1926.

“Briyan'ın Nutku”, **Ahenk**, 12 Eylül 1927.

“Divan-ı Adalet Lotus-Bozkurt Hadisesinin Sebebiyet Verdiği Davanın Rü'yetine Başladı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Ağustos 1927.

“Divan-ı Adalet'in Kararı Fransa'da Bir Top Gibi Patladı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1927.

“Divan-ı Adalette Mösyö Badövan'ın Cevabı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 11 Ağustos 1927.

“Hadiseye Dair Muhabirimizin Gönderdiği Tafsilat”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Ağustos 1926.

“Hasan Kaptan'ın Tahliyesi İçin”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1926.

“Heyetimiz Cenevre Yolunda” **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Eylül 1926.

“Kaptan Ne Zaman Tahliye Edildi?”, *“Lotus Kaptanının Sureti Tahliyesi”*, **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Eylül 1926.

“Kaptanlar Ehlihibreye İzahat Verdiler”, *“Lotus Kaptanı”*, **Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Eylül 1926.

“Lotus Kararı” **Ahenk**, 11 Eylül 1927.

“Lotus Meselesi-Davayı kazandık”, **Ahenk**, 8 Eylül 1927.

“Mahkemenin Kararı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1926.

“Murahhaslarımızın Hareketi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Eylül 1926.

- Ağaoğlu Ahmet, “*Fransızlara Ne Oluyor?*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 27 Teşrinievvel 1926.
- Ağaoğlu Ahmet, “*Lahey Zaferi*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1927.
- Balcıoğlu, Mustafa-Kütükçü, Mehmet Akif; “*Cumhuriyet’in Uluslararası Hukuk Alanındaki İlk Başarısı: Bozkurt-Lotus Davası*”, **Cumhuriyet’in 80. Yılına armağan**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2004, s. 87-104.
- Bardakçı, Murat; “*Mahmut Esat Bozkurt, 35’indeyken Lahey’de Fransızları Fena Devirmişti*”, **Hürriyet**, 20 Şubat 2005.
- Bozkurt Lotus Davası**; Yay. Haz: Mustafa Balcıoğlu-Enver Bozkurt-M. Akif Kütükçü ve Yasin Poyraz, Ankara 2003.
- Engin, Vahdettin; “*Dosya: Bozkurt Lotus Davası*”, **Popüler Tarih**, Ekim 2002, S: 26, s. 66 ve devamı.
- Ersaydı, Alper; “*Bozkurt-Lotus Davası ve Genç Türkiye’nin Hukuksal Yetkinliği*”, **Tarih Okulu**, Ocak-Nisan 2010, S: VI, s. 33-43.
- Falih Rıfki, “*Anlaşıncaya Kadar*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Eylül 1926.
- Falih Rıfki, “*Müstakil Adliye*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Eylül 1926.
- Falih Rıfki, “*Tashih Edelim*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Eylül 1926.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1926.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1926.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 19 ve 21 Eylül 1927.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1926.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1926.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Eylül 1926.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 27-28 Teşrinievvel 1926.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Ağustos 1926 s. 2.
- Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Ağustos 1926 s. 2.
- Hükümetler ve Programları 1920-1960**, Haz: Nuran Dağlı-Belma Aktürk, C:1, Ankara 1988.
- İşıtman, Tarık Ziya; **Mahmut Esat Bozkurt, Hayatı ve Hatıraları, 1892-1943**, İzmir 1944. <http://www.biyografi.info/kisi/mahmut-esat-bozkurt> (erişim tarihi: 20 Kasım 2017);
- Siirt Mebusu Mahmud “*Türk Adliyesi: Beynelmilel Adalet Mahkemesi Huzurunda*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 11 Eylül 1927.
- Siirt Mebusu Mahmud, “*Hayati Meseleler*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Eylül 1926.
- Tezcan, Durmuş; “*Bozkurt Lotus Davasının Uluslararası Hukuktaki Önemi ve Yeri*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C: II, S: 4-5, 1994-1995, s. 267-274.